

3
A R S
R H E T O R I C A
V A R I I S R E G U L I S
I L L U S T R A T A

J U X T A M E N T E M

Marci Tullii Ciceronis, Marci
Fabii Quintiliani, aliorumque præ-
stantium

A U T H O R U M.

COLONIÆ AGRIPPINÆ,

Sumptib. WILHELMI METTERNICH, Bibliop.
Sub Signo Gryphi.

ANNO MDCCXXV.

Superiorum Permissu, ac Privilegio.

APPROBATIO

Illustrissimi Episcopi Jonopolitani, suffra-
ganci Monasteriensis, Administratoris
Apostoli Paderani.

CUm Ars Rhetorica variis Regulis
illustrata à diversis è Societate Jesu
Patribus, attentè relecta, & recog-
nita, nihil Catholicæ Fidei, bonisque
moribus repugnans contineat, eandem non tan-
tùm profanis sed sacris etiam oratoribus peruti-
lem, utpote variis Regulis Philosophiæ in modum
exornatam & juxta Marci Tullii Ciceronis, Marci
Fabii Quintiliani, aliorumque præstantissimorum
Authorum mentem, explicatam, in publicam lu-
cem prodire permittimus.

*Wilhelmus L. B. Wolff Metternich ex Gracht,
Episcopus Jonopolitanus suffraganeus Mo-
nasteriensis, Administrator Apostolicus Pa-
dibornensis &c.*

Datum 1722.

Die Augusti 25. Padibornæ.

PROOEMIUM.

CUm definitione , divisione , & Argumentatione rei natura optimè exponatur, ex diversis Authoribus Philosophos imitati Artis Rhetoricæ naturam, partes, proprietates, & obiectum proponemus , ut Ars ipsa à multis obscurè proposita, variis sciendi modis innotescat.

ARTIS RHETORICÆ

REGULA PRIMA.

De natura Rhetoricæ.

Rhetorica est actus intellectûs illativus, dirigens orationem secundum quinque partes perfectam, potentem movere voluntatem ad affectum: Sicut enim in intellectu dantur regulæ dirigentes actiones externas, aliæ docentes modum eliciendi apprehensiones, iudicia, & d. s. rursus rectos; ita pariter in eadem potentia intellectiva dantur regulæ dirigentes actus voluntatis, quæ si spectent honestatem & turpitudinem, dicuntur Ethica, quæ suadet honesta amplecti, & turpia devitare; Si verò tantum rationem boni vel mali apparentis intendunt, dicuntur Rhetorica, cui nulla est cura de honestate vel inhonestate, sed tantum de ponendo actu prosecutionis vel fugæ, aliisque affectibus eliciendis, propositâ ratione boni, vel mali, certo tamen modo infra explicando.

REGULA SECUNDA.

De objecto remoto.

Objectum remotum sunt res omnes, de quibus potest institui quæstio vel controversia; est autem quæstio duplex. Imò infinita genericè abstrahens à materia, circumstantiis, diversisque speciebus. Talis est quæstio: an creatura servire debeat Deo; hæc quæstio potest esse latius, vel minus latè patens, prout ipsum genus vel est magis contractum

vel abstractum. Secunda quæstio est infinita specificè quæ abstrahit ab individuis & circumstantiis ejusmodi individuis convenientibus, potest esse vel minùs vel magis latè patens, pro ut habet terminum restringentem sibi adjunctum, talis quæstio est, an homo teneatur Deo servire, Item an homo Christianus ejusmodi obligatione teneatur. Tertia quæstio est finita siue particularibus vestita circumstantiis v.gr. an Petrus debeat servire Deo, ex quo vides, quòd quæstio infinita specificè respectu superioris sit finita, respectu inferioris sit infinita.

Orator excellens attentè considerare debet statum quæstionis, & si fortè stringere vel t, adhibere argumenta soli quæstioni accommodata & propria, quanquam communia quæstioni infinitæ & finitæ non semper ut vitiosa sint reprobanda.

REGULA TERTIA.

De Objecto Proximo.

Objectum proximum Artis Rhetoricæ, cùm Rhetorica sit quintuplex, in quinque pariter classes dividitur, scilicet in actualem inventionem, dispositionem, elocutionem, memoriam, pronuntiationem dependentem à regulis Rhetoricæ diversis, vel per se vel per actionem externam & imperium voluntatis, breviter dicitur objectum Rhetoricæ oratio potens movere voluntatem.

REGULA QUARTA.

De Proprietatibus objecti Rhetoricæ.

Sicut omnis scientia demonstrat proprietates ab objecto, sic & in Rhetorica ex essentia objecti promanant nonnullæ proprietates; ex eo enim, quòd oratio debeat esse potens movere voluntatem. Sequitur *Primo* quòd pariter debeat esse potens convincere intellectum argumentis claris & firmis; sequitur *Secundo* quòd debeat esse oratio potens movere phantasiam & sensus externos. Sicut enim Orator non po-

potest penetrare ad voluntatem, nisi per intellectum, ita non poterit vincere intellectum, nisi expugnatis sensibus internis & externis, unde si proponat ea, quæ sensibus frequenter sunt hausta iisque cognita facillimè ad finem ultimè intentum viam sibi præparabit.

REGULA QUINTA.

De Divisione Orationis.

Strictè loquendo oratio duplex est, vel enim vult obtinere affectum speculativum, & jam reducitur ad genus demonstrativum, vel vult elicere affectum practicum, & jam intra genus deliberativum collocanda. Generis deliberativi oratio, si suavior sit, propositâ utilitate intellectui excitat affectum spei, desiderii, &c. si dissuasoria expositis damnis impellit auditorum voluntatem ad fugam, odium &c.

Oratio generis deliberativi, si laudatoria, propositâ rei honestate, & excellentia, quam extollit, delectationem vel gaudium intendit appetitûs rationalis, si vituperatoria adductâ rei turpitudine, & foeditate quam deprimat, tristitiam, aversionemque in eodem parit appetitu rationali. Præter jam dicta aliis quoque argumentis quandoque locus erit per opportunus in utroque genere orationis. Utraque oratio generis demonstrativi & deliberativi dividitur in non judicialem quæ non ventilatur in iudicio, & judicialem quæ spectat ad forum; in deliberativa oratione judiciali, si accusatoria sit, probatis criminibus ad sævitiam, si defensoria, innocentiam rite propugnatâ ad clementiam iudicium inclinatur animus: si verò demonstrativi generis sit judicialis adductis in medium causis quas vel iudex approbat, vel reprobat, intendit orator elicere voluntatem approbativam vel reprobativam; quod si nullus in oratione intendatur affectus oratio à sua perfectione deficit, & orator à fine Rhetoricæ aberrat longissimè.

REGULA SEXTA.

De bono & malo materiali, quo expugnatur
Phantasia.

ORator omnium primò adhibere debet rationem materia-
lis boni vel mali, & per eandem, phantasia & mate-
rialem appetitum expugnare, hoc enim victo voluntatem
facile sequi quotidiana experientia in toto mundo compro-
bat, idque agnovit divino ductus spiritu S. Ignatius, qui in li-
bello exercitationum vult veritatem aliquam proponi per
applicationem quinque sensuum, ita ut v.g. audiantur la-
menta damnatorum, videantur spectra horribilia, percipiatur
foetor intolerabilis, gustetur fel pice mixtum, tangatur ignis
&c. agnovit etiam dudum à mundo cognito dæmon spiri-
tus ille nequam, qui ut hominem præcipitet, excitat in phan-
tasia species materiales, & per illas cognitionem materialem
alicuius boni vel mali mixti, unde postea oritur aliqua ve-
hemens passio, vel affectus materialis, qui facile post se tra-
hit affectum spirituales & æternam animæ ruinam, nisi ra-
tio lege Dei informata divinæque gratiæ optimè instructa se
fortiter opponat; sunt autem passiones in appetitu concupis-
cibili sex, amor, desiderium, gaudium, odium, fuga, tristi-
tia.

Amor prima passio appetitûs concupiscibilis pro objecto
habet secundum se bonum sensibile, delectabile; est post-
quam subordinatus appetitui rationali habet quoque pro ob-
jecto bonum honestum.

Desiderium secunda passio est effectus amoris; sicut e-
nim à gravitate oritur motus ad centrum, ita ab amore qui
est quædam cooptatio & complacentia cum objecto amato,
juxta D. Thomam, progeneratur motus desiderii in finem
amatum absentem.

Gaudium tertia passio est effectus amoris, quia nil est a-
liud, quàm quies in bono sensibili amato, desiderato, &
possesso.

Odium quarta passio est certa quædam aversio à malo
passioni amoris contraria; sicut enim bonum sensibile ma-
teriabiliter cognitum quondam in appetitu causat complacen-
tiam: ita malum sensibile oppositum sensibilibus repræsentatum
tum

tum causat displicentiam in appetitu quæ vocatur odium.

Quinta passio contraria desiderio appellatur fuga ; sicut enim versùs bonum amatum absens producit motus appetitùs dictus desiderium , ita ab absente malo contrario confurgit alius affectus dictus fuga.

Sexta passio est tristitia, quæ est certa quædam animi inquietudo & affectio in malo præsentis. In irascibili appetitu sunt quinque aliæ passiones, circa bonum & malum, in quantum utrumque est difficile & arduum circa bonum, arduum si est possibile acquisitu, movetur spes, si impossibile desperatio. Circa malum, si est absens, surgit timor, si superabile, nascitur audacia si præsens, progeneratur ira & appetitus vindictæ in lædentem. Hæc rursus passiones dividuntur in tres ordines, aliæ dicunt motum ad quem, quales sunt passionnes ordinatæ ad bonum, uti amor desiderium, spes, desperatio ; aliæ dicunt motum à quo, uti sunt odium, fuga, timor, audacia, ira ; aliæ denique dicunt statum in aliquo, & si in bono, erit gaudium si in malo sit, tristitia, cum etiam Oratoris sit imagines & passionnes materiales ab adversario excitatas in auditoribus vincere sciendum est tribus modis id fieri posse. I. enim dum imago turpis in phantasia oritur illam transfert ad objectum honestum v.g. ad humanitatem Christi, vel Beatam Virginem, ut suadet S. Bonaventura dum dicit, si carnem amas, carnem Christi ama. II. imagini materiali opponenda est alia sive materialis sive spiritualis imago alterius rei bonæ, sic cum occurrit in Phantasia cognitio turpis, statim cogitandum de inferno, ut suadet Hugo L. 3. de animâ: dum dicit, te terreat timor iudicii, metus gehennæ, laquei mortis, dolor inferni, vermis conscientiae mordens & omnia mala. III. Juxta S. August. Cap. 14. de Civit. Dei cap. 7. & 9. omnes imagines & passionnes causantur ex amore, unde corrigendus amor qui est dux passionum omnium, quemque omnes sequuntur affectus.

REGULA SEPTIMA

De argumento Rhetorico.

ORator debet adhibere argumentum Rhetoricum, quod exprimit rationem boni vel mali ; cum enim Rhetori-

ca sit Ars movendi voluntatem sub ratione boni vel mali, ad prosecutionem boni vel fugam mali, oratoris officium erit argumenta ad hunc modum accommodare; unde graviter errant, qui argumenta quæque ingeniosissima & exactissima excogitant, suisque se, ut ait Cicero, luminibus exæcant & acuminibus compungunt, voluntatem interim non flectunt, quod unicè vel maximè erat necessarium. Quòd etiam orator debeat adferre argumentum intellectui, ex eo satis est manifestum, quòd voluntas naturaliter, imò ut aliqui volunt nequidem divinitus permoveri possit ad affectum, nisi præviâ cognitione spirituali, nihil enim volitum quod non est præcognitum, & appetitus spiritualis spirituali tantum cognitione dirigi potest.

Desumuntur autem argumenta ex locis extrinsecis sive ab authoritate, vel intrinsecis, id est aliam connexionem habentibus distinctam ab authoritate. Loci extrinseci sunt 6. 1. fama 2. præjudicium, 3. tabula. 4. iusjurandum, 5. tormentum, 6. testimonium. Fama est authoritas incerta, & à rumore sumpta. Præjudicium est authoritas petita ex legibus, decretis &c. Iusjurandum est authoritas sacramento lancita. Tormentum est authoritas suppliciis extorta. Testimonium est authoritas hominis idonei voce, vel scripto nixa.

Loci intrinseci sunt sedecim. 1. Definitio. 2. Enumeratio partium. 3. Notatio. 4. Conjugata. 5. Genus. 6. Forma. 7. Similitudo. 8. Dissimilitudo. 9. Comparatio. 10. Repugnantia. 11. Adjuncta. 12. Antecedentia. 13. Consequentia. 14. Causa. 15. Effecta. 16. Absurdum.

1. *Definitio* est oratio explicans naturam rei, quod potest fieri vel per partes Physicas, vel Metaphysicas, vel proprietates, vel accidentia & similitudines &c. 2. *Enumeratio partium* vel divisio, est oratio totum in suas partes distribuens. Potest autem totum distribui in partes Physicas vel Metaphysicas, essentielles vel integrales, potest etiam fieri divisio accidentis in subjecta & subjecti in accidentia. 3. *Notatio* sive Etymologia Græcè ab ἐτυμολογία & λόγος quasi rerum sermo dicitur & est definitio rei secundum nomen vel est definitio nominis sive inquirens originem nominis. 4. *Conjugata* sunt quæ ab uno orta variè commutantur, seu terminantur, ut sapiens, sapienter, sapientia, ut vim habeat argumentum ex hoc loco, debent plura ejusmodi poni. 5. *Genus*

nus est, quod plures sub se species continet. Species est pars generi subiecta illiusque rationem includens, unde semper valet argumentum à specie ad genus. 7. Similitudo est plurium in tertio convenientia Metaphorica. 8. Dissimilitudo est plurium in tertio disconvenientia Metaphorica. 9. Comparatio est plurium in tertio convenientia non Metaphorica, estque triplex. Prima comparatio à minori ad maius. Secunda à maiori ad minus. Tertia ab æquali ad æquale. Advertendum hic videri esse certum, posse dari dissimilem comparationem, sicut potest dari dissimilitudo. 10. Repugnantia sunt, quæ de eodem subiecto dici non possunt, & sunt contradictoria privantia, relativè opposita vel etiam contrariè, sunt autem opposita naturaliter quædam, quædam supernaturaliter, alia directè alia indirectè huc revocantur omnia, quæ oppositionem habent. 11. Adjuncta sunt accidentia quæ de re prædicari possunt, nomen, patria, ætas, educatio &c. 12. Antecedentia sunt, quæ præbent fundamentum argumentandi alterum esse secutum. 13. Consequentia sunt, quæ præbent fundamentum argumentandi alterum præcessisse, utraque important causalitatem logicam tantum, siue fundant illationem absque causalitate Physica. 14. Causa est, quæ verè influit in aliquod contingens, estque quadruplex: efficiens, finalis, materialis, formalis; huc etiam pertinet causa Metaphysica, qualis est animal rationale respectu risibilis. 15. Effecta sunt, quæ oriuntur de causis, tot sunt effecta, quot sunt causæ, non autem sumuntur causa & effecta tam strictè, sic materia gladii dicitur ferrum effectus formæ, v. g. animæ est intellectio &c. 16. Absurdum est, quod vel rationi vel communi hominum estimationi aut bono repugnat. Argumentum ex hoc loco sumptum juxta suarez, sæpe plus habet roboris, quàm aliud à definitione aliisque locis petitum.

Petuntur etiam argumenta ex 10. prædicamentis, quæ sunt sequentia. I. Substantia, II. Quantitas, III. Qualitas, IV. Relatio, V. Actio, VI. Passio, VII. Situs, VIII. Locus, IX. Tempus, X. Habitus, ubi advertendum, quod sicut non requiritur ad prædicamenta distinctio realis, sic pariter eadem res potest pertinere diverso respectu ad diversos Rhetoricæ locos.

10. Dantur fontes etiam argumentorum certi ex rerum ordine

dine. I. Est Deus trinus cum omnibus perfectionibus, actionibus tam ad intra quàm extra. II. Angelus cum potentia intellectiva, volitiva, recordativa, locomotiva, omnibusque virtutibus, vitis, operationibus &c. III. Homo. IV. Brutum. V. Planta. VI. Cælum cum Stellis &c VII. Aër cum ventis, &c. VIII. Terra cum montibus, metallis &c. IX. Aqua cum unionibus &c. X. Nox cum tenebris, Hircocer-vis, &c.

REGULA VIII.

De argumentatione Rhetoricâ.

ORator debet adhibere argumentationem Rhetoricam.

Probatur per partes. *Primo* debet invenire argumentationem, quæ est modus ita proponendi argumentum, ut intellectus illud clarè perspiciat, eoque convincatur. quod utique est necessarium, ubi enim intellectus non flectitur veritate, voluntas pariter manebit inexpugnabilis. II Argumentatio illa debet esse Rhetorica, debet potius proponere rationem boni, quàm veri, cum sit ordinata ad voluntatem per-movendam. Unde etiam omisâ majore omnibûsque ambagibus, à Rhetoribus argumentum proponitur, per quod differunt à Philosophis, qui integrum ponunt Syllogismum, ut melior sit connexio duorum cum uno tertio, vel etiam ut per impossibile argumentatio possit reduci, quæ hic nullum inveniunt locum, ordinariè igitur enthymemate utendum, argumentatione oratoribus maxime familiari, quæ tamen, ne similitudine & frequentia nauscam generet, tropis est varian-da, atque figuris. Interim septem sunt argumentationes, quas pro rei opportunitate aliquando in oratione Rhetores adhibent. Prima est Enthymema, quod per Antonomasiâ ab Aristotele vocatur argumentatio Rhetorica, in qua per unam præmissam omnibus, quæ superflua sunt, reselectis in-fertur conclusio. Secunda est Syllogismus perfectus in quo I. ponitur major, vel ut Rhetores dicunt, propositio. II. Minor sive assumptio. III. conclusio. Majorem Rhetores breviter percurrunt. Tertia est collectio in qua I. ponitur aliqua propositio. II. Ratio propositionis. III. Rationis confir-

confirmatio. IV. Exornatio confirmationis. V. Complexio vel repetitio primæ propositionis.

Quarta est sorites sive discursus, qui ex multis propositionibus infert conclusionem.

Quinta est dilemma, quo quidquid concesseris reprehenditur.

Sexta est Epigorema sive propositio continens simul rationem ideoque est virtualiter multiplex, servitque potissimum pro amplificatione, ut si creatura offendat Creatorem, servus Dominum, Filius parentem.

Septima est inductio sive discursus in quo ex multis singularibus infertur propositio universalis.

REGULA NONA.

De Amplificatione.

ORator debet adhibere amplificationem, quæ nihil aliud est quam rerum positarum utile medium ad voluntatem expugnandam, re jam probatâ stabilitâ: Ubi advertendum tria potissimum in oratione intervenire, verba, argumenta affectus, quæ omnia augeri possunt & amplificari. Prima amplificatio verborum est, quæ rem verbis auget, majoremque facit primò per tropos; Secundò per figuras verborum; Tertiò per figuras sententiarum conjunctas. Quartò per plura Superlativa. Quintò per Epitheta. Sextò per plura verba idem propemodum significantia, ita tamen ut fiat assensus ad verba magis grandia. Secunda amplificatio est argumentorum, quæ est augmentum rationum positarum utile ad motum voluntatis, fitque sex modis.

I. Quando re probatâ, vel si probatione non indigeat, pro vera Assumptâ, plura conglobatim argumenta adhibentur ex loco extrinseco uno vel multiplici.

II. Quando argumenta plura conjunguntur ex loco intrinseco uno vel multiplici;

III. Quando argumento miscentur ex locis intrinsecis simul & extrinsecis.

IV. Quando à levioribus argumentis fit ascensus ad id, quod videtur esse summum.

V. Quando

V. Quando ultra id quod esse summum, videri poterat, adhuc plura adduntur.

VI. Quando res augetur non propter se sed propter aliud v.g. quando extollitur potentia & virtus hostium, unde triumphus gloriosior appareat.

Amplificatio argumentorum est duplex extrinseca & intrinseca, intrinseca est, quæ argumenta in confirmatione posita auget, illi locus est in confirmatione vel in conclusione. Alia extrinseca est, quæ assumit in conclusione plura argumenta conjunctim posita ad motum voluntatis eliciendum, de quibus non est facta mentio in confirmatione; hæc amplificatio licet extrinseca sit & aliena à confirmatione, non est tamen aliena à fine Orationis, pro illa sunt tria observanda. I. Tantum adhibetur, ejusmodi amplificatio extrinseca in conclusione, si alia melior desit. II. Argumenta ex quibus conficitur, debent poni breviter, cum non adhibeantur præcise ad intellectum sed ad voluntatem per modum assultus permovendam. III. Debent etiam argumenta, quæ conjunguntur statim assumi ab intellectu ut vera, si enim ut dubia & incerta ab intellectu repellantur, nullam habebunt virtutem ad motum appetitus rationalis procreandum.

Tertia amplificatio est affectuum, & nihil aliud est quam augmentum affectus positi, utile ad motum fitque potissimum sex modis. I. Affectum exprimendo tropis & verbis gravissimis. II. Affectum deducendo per figuras nobilissimas. III. Nova intermiscendo argumenta eaque perspicua. IV. Accedente novo genere bonorum & malorum. V. Ad effectum principalem plures adhibendo affectus minus principales. VI. Excitando affectum contrarium quasi erroneè & inde hoc rejecto perurgendo proprium.

REGULA X.

De Diminutione.

ORator debet adhibere diminutionem, quæ est depressio rerum contrariarum utilis ad avocandam voluntatem auditorum ab affectu contrario fini orationis; quamdiu enim res contrariæ, v.g. amor mundi & mundus apparet intellectui

lectui magnus, nunquam à mundo ad affectum statûs religio-
fi fiat transitus. In hac Diminutione valde excellunt Cicero
& D. Chrysostomus omnia juxta naturam eleganter extol-
lunt vel deprimunt, augent vel imminuunt, ita ut nonnulla
appareant animo tanquam montis magnitudinem habentia,
quædam arenulæ instar minutissima & vilissima.

Dividitur Diminutio in diminutionem rerum & verbo-
rum, diminutio verborum est, quæ rem verbis diminuit, vitu-
perat &c. ut contrarius orationi affectus elidatur. Fit autem 6.
modis. 1. per tropos 2. per figuras verborum. 3. per figuras
sententiarum. 4. per plura superlativa. 5. per plura Epitheta.
6. per verba & nomina conglobatim posita. Diminutio ar-
gumentorum est quæ rem argumentationibus extenuat, ut
contrarius orationi affectus removeatur. Fit autem 6. mo-
dis. 1. per plura argumenta ex locis extrinsecis. 2. ex intrinsecis.
3. intrinsecis vel extrinsecis simul. 4. quando fit descensus ad
illud quod videtur esse infimum. 5. quando adhuc res ulterius
deprimitur. 6. quando diminuitur unum propter aliud, sic vi-
ctoriam imminuit, qui imbecillitatem vel paucitatem ho-
stium & alia ejusmodi ostendit.

REGULA UNDECIMA.

De Affectibus.

ORator debet adhibere affectus, affectus enim sunt flos,
sanguis, vita, anima orationis, debet enim Orator adhi-
bere I. affectum principalem ponendum in conclusione, quia
talis affectus est finis totius orationis, cum oratio sit opus
Oratoris accommodatum ad affectum generi orationis pro-
prium excitandum. II. debet adhibere affectus minùs prin-
cipales, qui indirectè serviunt fini orationis, licet enim ejus-
modi affectus, qui per digressionem fiunt, non videantur
esse utiles, revera tamen fructum generant maximum, iis
autem locus per totam orationem. III. debet Orator adhi-
bere affectus versantes circa particularia, quod optimè ut mo-
net Oliva retinendum, quid enim prodest dicere aliquid de
bono & malo in genere? Ad particularia ergo est descenden-
dum saltem in affectibus, etiamsi quæstio fuerit generica vel
Speci-

specifica quæ rarò sunt tractanda oratoribus sacris; quis enim erit fructus, si Orator probe in genere virtutem esse amandam vel vitium fugiendum? & quis se accinget ad bellum, si tuba incertum dederit sonitum? affectus voluntatis nominati sunt: 1. amor, desiderium, gaudium odium, fuga, & tristitia, spes, desperatio, timor, audacia, ira: & differunt à passionibus appetitus sensitivi. 1. passionales materiales, versantur circa bonum tantum, vel malum materiale & sensibile ut obiectum adæquatum; Spirituales verò p. siones sive affectus spirituales voluntatis versantur circa omne bonum & malum sive materiale sive spirituale; 2. passionales phantasiæ sunt in sua natura materiales, affectus verò materiales producuntur essentialiter à potentia materiali, spirituales à spirituali. 3. Passiones materiales recipiuntur in potentia materiali, spirituales in spirituali. 4. passionales materiales fiunt cum sensibili alteratione corporis, non autem spirituales. 5. Passiones phantasiæ pendent tantum à cognitione materiali sensuum externorum, & sensus interni unde in se nunquam possunt esse peccatum, cum libertate destituantur, imò quamdiu rationem præveniunt, ne quidem denominativè habent rationem peccati; affectus voluntatis diriguntur à cognitione spirituali, quæ si indifferens sit, possunt inducere malitiam peccati venialis vel mortalis, prout versantur circa obiectum prohibitum sub gravi vel levi obligatione.

Affectus minùs nominati sunt undecim, mansuetudo sive voluntas parcendi lædentibus, sævitia vel voluntas puniendi reum. Clementia vel voluntas absolvendi reum. Commiseratio vel dolor ex alterius miseriâ; indignatio vel dolor de fortuna hominis qui dignus est. Emulatio vel dolor de carentiâ bonorum quæ in maioribus fuerunt. Dejectio vel contemptus bonorum aut averio à bonis majorum exemplis, propositis. Pudor vel dolor ex malis quæ infamiam inferunt; gratia vel gratitudo vel voluntas benefactis non respondendi. In particulari autem loquendo tot sunt voluntatis affectus, quot sunt motus spirituales versantes circa bonum vel malum.

Fonies affectuum sunt undecim. I. bona & mala externa. II. bona & mala corporis. III. bona & mala animæ. IV. bona & mala præterita. V. bona & mala existentia. VI. futura vel purè possibilia. VII. bona & mala per ascensum multiplicata.

triplicata. VIII. bona & mala ex fabulis hausta. IX. bona & mala naturaliter impossibilia, X. bona & mala absolute impossibilia vel etiam conditionata. XI. mala æterna absque omni commiseratione, bona æterna absque omne fine. Hi sunt affectuum fontes; ex bono enim nascitur motus prosecutionis quemadmodum ex malo motus aversionis.

Regula Rhetorica ex Marco Tullio Cicerone.

REGULA Prima. Orator debet nosse locos Rhetoricos vel regiones, in quibus argumenta latent, eumque locum omnem lepire cogitatione, ut nihil effugiat.

REGULA Secunda. Oratio non aurificis staterâ, sed quâ populari trutinâ est examinanda, iis utendum argumentis quibus animus multitudinis flectitur & inclinatur.

REGULA Tertia. Cum ex locis Rhetoricis non seclusus aliquis fonticulus, sed universæ eloquentiæ flumen erumpat, ibique sedes & domicilia omnium argumentorum commonstrentur, ideo Orator ejusmodi locos vivâ memoriâ perspectos habeat.

REGULA Quarta. Tractatio argumentorum debet esse varia, nè auditor satietate fatigetur.

REGULA Quinta. Multò plura homines judicant affectu ut odio aut amore, dolore aut lætitiâ, spe aut timore, quàm ipsâ veritate; unde nihil in dicendo majus, quàm ut Orator ad similes motus audientem impellat, & aptissima ad hunc scopum argumenta seligat.

REGULA Sexta. Orator ad id, unde aliquis flatus ostenditur, vela vertere debet, affectumque hominum quantum licet sequi.

REGULA Septima. Orator ubi sententia judicum & auditorum animus obscurior, quàm sagacissimè odorari debet, quid sentiant, quidque velint, & eo totam causam inflectere.

REGULA Octava. Ubi Auditoris sensus & animus perspicere nequit, Oratori summa adhibenda est opera, tum enim omnia flexanima præstare debet, atque omnium reginâ rerum uti eloquentiâ, qua non modò inclinantem erigere, stantem

inclinare, verum etiam adversantem ut bonus Imperator & fortis capere potest atque expugnare.

REGULA Nona. Ut materies admota igni facilis est ad exardescendum : Sic animus facile potest accendi, ubi inflammatus accesserit Orator, qui & irasci & dolere poterit omnemque affectum exprimere, quem ante mente efformavit.

REGULA Decima. Ut Orator dolere, irasci, simili esque affectus possit elicere, maxime in causa aliena, multum facit existimatio ingenii, officium fidei, ipsa natura orationis, quæ bonitatem vel malitiam ostendens facile voluntatem ad ejusmodi motus impellit.

REGULA Undecima. Sentimus amorem conciliari, si id velle videamur, quod sit utile ipsis, aut certe iis, qui illis boni atque utiles sunt.

REGULA Duodecima. Odii affectus variis modis exaltantur, si quod qui audiunt pernitiolum atque inutile sit, id factum augeas.

REGULA Decima tertia. Timor incutitur ex imminenti- bus periculis, vel ex communibus, vel ex periculis eorum, qui ad ipsos aliquo modo pertinent.

REGULA Decima quarta. Invidia sedatur vel inflammatur variis modis. Primo enim invident homines dum se relictos sentiunt, alios autem evolasse. 2. superioribus invidetur, dum intolerantius ejactant & æquabilitatem communis juris præstantiâ dignitatis aut fortunæ transeunt. Sedatur invidia ubi dignitas ostenditur periculis magis parta, nec in suum commodum, sed aliorum collata, esse etiam permixta laboribus & miseriis, nec possidentem eâ delectari sed magis abjicere; ubi verò inflammanda invidia, dicendum, non esse dignitatem virtute partam, sed vitis atque peccatis & malevolorum errore & studio.

REGULA Decima quinta. Misericordia movetur si is, qui audit, adduci potest, ut illa, quæ de altero deplorantur, ad suas res revocet, quas aut tulerit acerbis, aut timeat, aut intuens alium dolentem, magnitudinem calamitatis confideret, cum præstantia personæ comparatam; afflictæ enim & prostrata virtus maxime luctuosa.

REGULA Decima sexta. Considerandum quid causa postulet, neq; enim parvis in rebus adhibendæ dicendi faces, nec tragæ-

tragædiæ in nugis agendæ , aut inter formicas tonandum.

Modus sapiendi, augendi, minuendi prædictos affectus.

Modus affectum augendi vel minuendi ex ex ipsa definitione, & natura affectus facile dignoscitur ; sic amor, gaudium, desiderium, odium, fuga, tristitia vel excitabuntur vel componentur, si ratio boni & mali, circa quod versantur ejus modum motus, vel deprimatur vel attollatur. Similiter accrescet spes, si ostendatur minus arduum; Desperatio si proponatur impossibilitas. Spes transit in desperationem, si summè arduum & impossibile aliquid probetur; pari modo desperatio transit in spem, ubi impossibilitas imminuitur, eodem modo discurrendum de timore, audacia, ira.

Regula XVII. Sedulò cavendum Oratori, ne, dum merita extollit, reo amorem conciliaturus invidiam incurrat, quod pariter in aliis motibus evitandum.

Regula XVIII. Oratoris est movere risum, vel quod jocos benevolentiam conciliat, vel quod frangat adversarium, vel quod omnes admirantur acumen ingenii celeriter respondentis, vel quod odiosas res, quas argumentis facile non est dilui, hilaritate dissolvit; jocus autem omnis, turpitudine aut deformitate continetur, omnisque materies ridiculorum est in istis vitiis, quæ sunt in vita hominum, neque carorum, neque valde calamitosorum, neque eorum, qui ob facinus ad supplicium rapiendi videntur. Est etiam deformitas corporis bella ad jocandum materia, uti & patria, nativitas, aliæque circumstantiæ.

Regula XIX. Duo sunt facetiarum genera, alterum re, alterum dicto tractatur, re, si quando quid tanquam fabella narratur vitia exprimendo, non tamen turpiter. Est etiam in re ridiculum, si aliquâ interjectâ imitatione aliorum mores aut defectus repræsentemus, vel si ea quæ non sunt cum joco adjicias.

In dicto ridiculum, quod verbi aut sententiæ quodam acumine movetur; mutatisque verbis salem amittit.

Regula XX. Oratoris in dicendo hæc ratio esse solet, ut bonum, quod causa habet, amplectatur, exornet, exaggeret, ibi commoretur, ibi habitet, ibi hæreat, in argumentis fortissimis quæque tueatur, sive plura sunt, sive aliquod unum, in affectu ad eam se potissimum partem con-

ferat, quæ maximè movet animos hominum. Oratoris etiam est, ut à malo, quod causæ nocere potest, longissimè recedat argumento difficili vel non respondeat, vel joco illud dissolvat, scuto interim non objecto in proprio præsidio consistens. Omnis illius cura in eo versari debet, ut boni aliquid efficiat dicendo, sin id minus, saltem ne quid mali: quod fiet. 1. Si invidiosè rem extenuet. 2. Si nimiam laude invidiam conciliet. 3. Si iudices aut iudicibus gratos perstringat. 4. Si læsus nimiam iracundia concite-

De Dispositione.

Regula I. In parvis & frequentibus causis ab ipsa re ordiri sæpe commodius, ubi enim janua patet, admotis scalis aditum tentare per fenestras non est opus; quod si verò ponatur exordium desumi debet. 1. Ex reo, cujus causa agitur. 2. Ex adversario. 3. Ex re, si crudelis, nefanda. 4. Ex iis, apud quos agitur, tria enim præstare debet. 1. Auditorem reddere benevolum. 2. Attentum. 3. Docilem.

Regula II. Exordium debet esse connexum cum sequenti Oratione, ut cohærens cum omni corpore membrum esse videatur.

Regula III. Narrare oportet rem breviter, est autem brevis appellanda, cum verbum nullum redundat, & cum tantum verborum est, quantum necesse est.

De connexionione exordii cum propositione.

Item de brevitate narrationis.

Regula IV. Orator optimus quisque sic disponit orationem, ut firmissimum quodque argumentum sit primum, & testis vel patronus optimus primus, si quæ erunt mediocria; nam vitiosis nunquam oportet esse locum, in mediam turbam atque gregem conjiciantur, illud tamen in utroque teneatur, ut ea quæ æquè excellunt, ac primum argumentum, serventur etiam sub finem ad perorandum.

Regula

Regula V. Argumenta levia sunt contemnenda uti & ea, quæ habent aliquid vitii aut cum aliquo sunt conjuncta malo, ex gravioribus etiam ea, quæ aliis confimilia sunt, removeatur.

Regula VI. Tribus rebus ad nostram sententiam perducimus, docendo, conciliando, permovendo: docere intellectum est, quasi corpus; conciliare benevolentiam & movere affectum sicuti sanguis est in corporibus, sic in perpetuis orationibus hæ partes sunt fusæ, quanquam in exordiendo & perorando maximus ipsis locus sit.

Regula VII. Locus digrediendi ad animos commovendos datur argumentis nostris confirmatis vel contrariis refutatis vel utroque loco vel omnibus, si causa dignitatem habeat & copiam, recte id fieri poterit.

Regula VIII. Causæ vel rationes, quæ plurimos dant exitus ad digressionem, ut iis locis uti liceat, quibus animorum impetus aut impellantur aut repellantur, ad augendum & ornandum sunt gravissimæ & plenissimæ.

Regula IX. Omnia superioribus locis orationis posita tum maximè extremo ad mentes judicum permovendas & ad voluntatem illorum flectendam vocanda sunt, & conferenda.

Regula X. Omnia concludenda sunt rebus augendis, vel quod idem est, amplificandis, per amplificationem per vivas imagines.

Regula XI. Omnia concludenda sunt auditores inflammando vel mitigando, vel quod idem est, affectu opportuno ad causam accommodato.

Regula XII. Orator debet affectum exprimere v. g. dolorem, oculis, vultu, gestu, digito, verbis gravissimis, sententiisque optimis, ita ut ignem igne, affectumque affectu excitet.

Regula XIII. Non videtur causa esse, cur decernamus præcepta ea desuasionibus & laudationibus nisi quod suadere vel dissuadere gravissimæ sit personæ.

Regula XIV. In persuadendo vincit utilitas, quam qui defendit, enarrabit commoda pacis, opum, potentiae, pecuniae, vectigalium cæterarumque rerum, quarum utilitate metimur utilitatem & incommodum contrariorum.

Regula XV. In suadendo nil optabilius quam dignitas, quam qui proponit majorum exempla, vel quæ erunt, cum periculis gloriosa colliget, posteritatis immortalem gloriam augebit. semper eam esse cum dignitate conjunctam, ordo etiam servari debet non modo inter virtutes, sed etiam inter illorum artem.

REGULA XVI.

De Elocutione.

Cum neque verba, si rem subtraxerit, sedem habere possint, neque res lumen, si verba submoveris; hinc Orator ea, quæ invenit, & disposuit, debet exornare tropis, figuris, sententiis, amplificatione verborum, periodisque, genus enim orationis debet esse liquidum, fufum, profluens, non exile, aridum, minutum.

REGULA XVII.

De Memoria.

Ad memoriam artificialem pertinent loci, in quibus imagines resident, sicut enim litera in cera, ita imagines in iis locis exprimuntur.

Regula XVIII. Præter imagines & locos imaginarios, quos nobis fabricamus in phantasmate, requiritur etiam earum diversitas; sicut enim similitudo memoriam confundit: ita locorum & imaginum diversitas bonitatem parit.

Regula XIX. De Pronuntiatione. Vox in dicendo lenis & submissa & placida debet esse locutio, maximè ubi res probatur, neque enim assiliendum est statim, & prius homines illud ipsum, quod proprium sui judicii est, audire desiderant.

Regula XX. Per discursum probata & stabilita in amplificatione & affectu vox debet assurgere & omnino esse vehemens, qui enim leniter & submissè dicunt docere judicem

dicem & auditores non movere possunt, in quo sunt omnia. Quemadmodum in probando dicendi modus lenitatem spirat, ubi intellectus discursu impeditur: ita vehementiam inducit, ubi res augetur, aut aliorum motus agitur.

Regulæ Rhetoricæ Marci Fabii Quintiliani.

R E G U L A I.

ORator debet Orationem in rectas partes distribuere, sicut enim in corporibus nostris aliorumque animalium, si partes permutes, prodigium erit; & sicut artus etiam leviter moti perdunt, quo vigere usum, & turbati exercitus sibi ipsis sunt impedimento: sic oratio carens virtute bonæ dispositionis tumultuetur, necesse est, multa inutiliter repetat, multa transigat velut nocte in ignotis errans locis. Est autem partitio totius orationis discretus ordo & recta quædam collocatio prioribus sequentia ita annectens, ut omnia quasi membra in corpore coherere videantur: series illa ita disponatur, ut primo loco firmum aliquod ponatur, summo firmissimum, imbecilliora medio, quia initio movendus est auditor & summè impellendus. At pro reo plerumque gravissimum primò movendum est, ne illud spectans Judex reliquorum defensionem sit averfior; interim & hoc mutabitur, si leviora illa palam falsa erunt, gravissimi defensio difficilior. Sic enim primò leviora tractanda erunt, ut elisa accusationum fide aggrediamur ultimum iudicibus omnia vana esse existimantibus; ubi tamen promissione opus erit, rei gravissimæ postea suscipiendæ, & reddenda ratio dilationis.

R E G U L A II.

De Exordio.

ORator primo loco debet ponere exordium, saltem ordinariè, quia est dispositio ad audiendum, cætera de exordio Quintilianus habet sequentia l. 1. cap. 4. Exordium

dium latinè Principium, græcè πρόβημα deducta origine ab nomine ὁίμω quod Cantum significat; sicut enim Cytharædi ante legitimam carnem pauca favoris emorendi gratia canunt: ita Oratores, prius quam causas exordiantur, ad conciliandos sibi auditorum animos quædam proloquuntur. Alii Exordium volunt dici πρόβημα sumpta derivatione à Græco nomine ὁίμω quod viam significat, est enim exordium via ad causam, sive præparatio auditoris, ut in cæteris partibus nobis sit accommodatior. Id fieri tribus modis inter Authores constat, si iudicem vel auditorem benevolum, attentum & docilem fecerimus, non quia ista per totam orationem non sunt custodienda, sed quia initio maximè necessaria sunt, benevolum reddimus auditorem vel iudicem sequentibus modis.

Primò benevolentia conciliatur à persona agentis, si actor verecundè se deprimat seque imperitum, infirmum, impari ratione & necessitate compellum accessisse ad petendum ostendat, simulque deprædicet adversarii ingenium & eloquentiam, aliàque talenta quibus instructus ad fallendum. Sic enim eundem iudicem reddet suspectum invisum &c. Sibi verò propitium iudicem sentiet, est enim naturalis inclinatio pro laborantibus, contra eos, qui præpotentes sunt & iactabundi.

Secundò à persona litigatoris, cuius sæpe commendatur dignitas, quandoque allegatur infirmitas, nonnunquam contingit relatio meritorum, de quibus verecundius agendum: decet enim magis aliena quam sua laudare, multum etiam hæc agit ætas, sexus, conditio, ut in sceminis, senibus, pupillis, liberos parentes, coniuges, allegantibus; nam sola rectum quandoque iudicem inclinat miseratione.

Tertiò adversarii verò persona prope iisdem rebus omnibus sed è contrario ductis impugnari solet, nam & potentes sequitur invidia, & humiles abiectosque contemptus, turpes verò & nocentes odium, quæ tria ad alienandum iudicum animos sunt potentissima.

Quartò à persona Iudicis quem conciliamus nobis, non tantum laudando eum, quod & fieri cum modo debet, sed laudem ejus ad utilitatem causæ nostræ conjunxerimus, allegando pro honestis dignitatem, pro humilibus justitiam, pro

pro oppressis misericordiam, &c. Multum etiam ex adjunctis & circumstantiis augetur benevolentia.

Judicem vel auditorem attentum facere consuevêre sequentia. Primò si res dicatur esse nova, magna, atrox, pertinens ad exemplum aliorum. Secundò si auditorum vel communitatis commoda inde pendere ostendatur. Tertiò si injectâ spe, metu, admiratione, precibus, aliisve brevioribus affectibus animus judicis vel auditorum agitur. Quartò sunt & illa excitandis ad audiendum non inutilia, si nos neque diu moraturos, neque extra causam dicturos spondeamus. Docilem sine dubio facit hæc ipsa attentio. 2. Sed & illud si breviter. 3. Et dilucidè summam rei de qua cognoscere debet indicaverimus. 4. Si manifestemus, quid adversarii negent, quid concedant præoccupando quæ constare videntur.

Exordium facillimè parari potest, si dicturus intueatur, quid, apud quem, pro quo, contra quem, quo loco, quo rerum statu, quâ vulgi famâ, & opinione dicendum sit, quid Judex sentiat, quid desideremus, quid deprecemur, & demum quid primò dicendum sit.

Vitia exordii sunt sequentia. Primò si sit vulgare, quod in plures causas accommodari potest. Secundò commune, quo & adversarius uti potest. Tertiò commutabile, quod adversarius in suam causam atque utilitatem deflectere potest. Quartò separatum, quod causis non cohæret. Quintò translatum, quod aliunde trahitur, quàm ex fontibus modo nominatis. Sextò longum, quod iustam excedens magnitudinem tædium generat, hæc non Exordii tantum sed totius Orationis sunt vitia.

REGULA III.

De Propositione.

Propositio est secuturæ orationis in certas partes divisio. De hac Quintilianus leg. 4. cap. 5. toto habet sequentia. Propositio sive divisio totius Orationis ponenda statim post Exordium multum delectationis adfert audientibus, uti facientibus iter multum detrahunt fatigationis notata

in scriptis lapidibus spatia , nam exhaustis laboribus nosse mensuram voluptati est , & hortatur ad reliqua fortiter exequenda , scire quantum super sit : non tamen semper opus est partitione , & quidem primo eâ non indigemus si unum argumentum verum sit & indubitabile , hoc enim solo utendum est , at si quid in eo , quod fortius est , timebimus , utrâque probatione vel etiam pluribus utendum est : ut certa manus uno telo posset esse contenta , incertæ verò plura spargenda sunt , ut sit & fortunæ locus. Secundò partitione palam non utimur , quando ratio proponenda est dura , quam auditor , si prævidet , non aliter reformidat , quàm qui ferrum medici priusquam curetur , respexit. Tertiò , partitionem non adhibemus in argumentis levibus , quæ enim per se levia sunt & infirma turba valent ; ideòque congerenda potius & iisdem veluti eruptione factâ ex insidiis pugnandum. Possunt etiam eadem levia vel quædam alia breviter per præteritionem proponi ; licet eorum nulla in propositione fiat mentio in principio , imò hæc fieri quandoque debent , ne propositis omnibus probationibus , omnis desit gratia novitatis. Sunt hic etiam , qui volunt propositionem in tres vel quatuor partes dividendam , quæ si multiplex sit , fugiet auditorum memoriam & turbabit intentionem : noctamen numero veluti certâ lege non est alleganda ; cum possit causas plures desiderare aut etiam pauciores : quod si verò materia destituatur firmis argumentis , multitudine affectuum auditor obrui debet , & quasi attonitus in captivitatem trahi. Tres habet propositio proprietates. Primò debet esse clara & dilucida , nam quid est turpius id esse obscurum , quod in eorum adhibetur usum , ne cætera sint obscura. Secundò brevis , nec ullo supervacuo onerata verbo , non enim quid dicamus , sed de quo dicturi sumus , ostendimus. Tertiò debet esse integra , sive in aliquas tantum partes integrales divisa , qui enim orationem in plures partiuntur partes , in eandem incidunt obscuritatem , contra quam inventa est partitio & jam non in certa membra oratio dividitur , sed in frustra & particulas minutim & turpiter discerpitur. Debet autem Orator in propositione exponere Primo quid dicturus sive quem affectum excitaturus. Secundò quas orationes. Tertiò quo ordine propositurus , turpissimum enim

enim erit eodem ordine proposita non exequi, & datam fidem fallere.

REGULA IV.

De Confirmatione,

Sicuti post exordium debet poni propositio : ita post propositionem debet poni confirmatio; non enim sufficit intellectui argumentum aliquod proponi, sed ordinariè debet stabiliri, illuminari, ut intellectiva potentia in assensum erumpat, penitusque vincatur. De hac confirmatione Quintilianus lib. 5. cap. 12. habet sequentia octo. Primò nunquam à potentissimis ad levissima debet decrescere Oratio, & ita terminari; hac enim ratione & ipsa prima vim & fidem amittent. Secundò an potentissima argumenta primo loco sint ponenda, ut occupent animos, an summo, ut inde dimittant, an partita, imò summòque loco, ut Homericà dispositione in medio sint infirma, an à minimis debeant crescere argumenta, hæc ita ordinanda sunt, prout causa vel ratio postulat. Tertiò Judex vel Auditor non est omnibus, quæ invenerimus, argumentis onerandus, quia & tædium afferunt, & fidem detrahent, quia eo casu non potest Auditor credere ea argumenta esse satis potentia, quæ nos non putamus sufficere cum dicimus. Quartò in rebus omnino apertis tam est stultum argumentari, quàm in clarissimum solem mortale lumen inferre. Argumenta nisi evidentia sint, ponere non est satis, ulterius sunt adjuvanda, probanda &c. Plus enim habebunt roboris ac decoris, si appareant ut vestita, quàm si ut nuda & spoliata carne membra ostendantur: argumenta tamen dubia dubiis confirmari non possunt, sed certis. Sextò firmissimis argumentorum singulis instandum fortiter infirmiora congreganda sunt, quia illa per se fortia non oportet circumstantiis debilioribus obscurare, imbecilla verò, si non possunt
valere

valere quia magna non sunt, valebunt tamen quia multa sunt, etsi adversario non noceant seorsim singula, nocebunt tamen singula simul universa, si non ut fulmine, saltem ut grandine. 7. Interdum Oratores rationes ducunt ab effectibus, & miscent variis affectibus, quod Aristoteles ut fortissimum approbat, si actor ipse bonus sit. 8. Multum refert si Orator utatur argumento odii, vel universim iis argumentis quæ affectum movent, ut odium, invidiam nostri adversarii & ejusmodi talia argumenta sunt quæ vel rationem boni vel mali proponunt, ut per se clarum est.

Ad confirmationem pertinet narratio, quæ est præcipua & brevis expositio eorum, de quibus fertur sententia, & est quasi sedes & fundamentum argumentorum, alia est narratio ipsius facti, alia expositio rerum ad causam pertinentium, de hac expositione Quintilianus L. 4. C. 2. Sic habet, de narratione præcipi solent, ne qua ex ea excursio, ne avertatur à iudice sermo, ne alienæ personæ vocem demus, ne argumentemur fusius. Adjiciunt quidam, ne utamur affectibus (intellige grandibus & fufis) debet enim has virtutes habere narratio, suavitatem, admirationes, expectationes, exitus inopinatos, quandoque etiam argumenta & affectus breviter interferuntur, argumenta non est opus petere ut quidam volunt ex omnibus locis Rhetoricis, sufficit illa deducere. 1. ex definitione. 2. ex divisione. 3. ex proprietatibus. 4. ex effectis. 5. ex causis rei. 6. ex adjunctis & antecedentibus quàm maximè vicinis, sic enim per tres sciendi modos definitionem, divisionem, & argumentationem facillè tota res exhaurietur.

REGULA V.

De Egressione.

ET confirmatione & toti orationi locus esse debet pro egressu vel egressione quæ nihil aliud est quàm aliena rei sed

sed ad utilitatem causæ pertinentis extra ordinem excurrens tractatio Quintilianus L. 4. Cap. 3. ubi de ea refert sequentia. egressio primum locum obtinet in procemio, ut exemplo Ciceronis docemur pro Milone. Secundò, poterit paulò longiùs exire, & qui præparat aliquid ante quæstionem & Quartò qui finitæ probationi egressionem velut commendationem adjicit. 4. In media Oratione illi pariter est locus, sed observandum, quòd qui ibidem excurrit, Orator citò ad id, unde excurrerat divertì debeat, maximè jucundam & ornatam faciunt Orationem indignatio, invidia, convicium, excusatio, conciliatio maledictorum, refutatio, amplificatio & minutio, uti & affectus, quia tamen hæc omnia argumentis sunt subjecta & ex ipsa re oriuntur, vel quia cohærent, per ea Orator strictè egredi non videtur, possunt tamen ejusmodi nominari egressio minùs propria; propria verò egressio est tunc, quando quædam inseruntur rebus nihil secum cohærentibus, quibus tamen iudex reficitur, admonetur, placatur, rogatur &c. innumerabilia hæc sunt quæ vel occasione vel necessitate dicemus opportunè digrediendo.

REGULA SEXTA.

De Peroratione.

Post confirmationem ponenda peroratio, quæ est cumulus rerum dictarum voluntatem inclinans ad affectum orationi præfixum, ad eam requiritur Primo Juxta Quintilianum Lib. 6. Cap. 1. rerum sive argumentorum repetitio & congregatio, qua græcè dicitur ἀνακεφαλαιώσις quibuldam latinorum enumeratio, & memoriam iudicis vel authoris reficit, & tota simul causam ponit ante oculos, & etiamsi per singula minus moveat, turbâ valet. Quæ repetimus, brevissimè dicenda, & quod græco verbo patet decurrendum per ea capita, nam si morabimur, jam non enumeratio, sed altera fiet oratio, quæ autem enumeranda videntur, cum pondere aliquo dicenda sunt, & aptis excitanda sententiis & figuris utique varianda, adeoque nihil odiosius est rectâ illâ repetitione, quâ

quâ memoriæ iudicium vel auditorum quasi diffidere videmur, ubi tota res adhuc memoriæ satis est præsens, repetitione causarum non erit opus. Ad perorationem requiritur secundo amplificatio vehemens, de qua loquitur Quintilianus Lib. 2. Cap. 6. dum ait, maxima pars Epilogi est amplificatio, in qua verbis & sententiis utendum magnificis atque ornatis: in quo stat amplificatio verborum: prosequitur ulterius, tunc est commovendum theatrum amplificatione scilicet argumentorum & affectuum, cum ventum est ad illud ipsum plaudite, quo veteres comœdiæ tragœdiæque clauduntur, sive cum ventum est ad finem. De hac amplificatione sic refert Lib. 8. Caput 4. Prima amplificandi & minuendi species est in ipso nomine rei, ut eum qui sit læsus, occisum, eum qui sit improbus latronem, contraque eum qui pulsavit, attingisse, qui vulneravit læsisse dicimus. Hoc genus amplificationis increscit ac manifestius, si ampliora verba cum ipsis nominibus pro quibus ea posaturi sumus, conferantur. Amplificatio rerum fit 4. modis: incremento, comparatione, ratiocinatione, congeriè; Incrementum est potissimum, cum magna videntur quæ etiam inferiora sunt, id aut uno gradu fit, aut pluribus, per id non venit modo ad summum, sed etiam quodammodo supra summum: ut facinus est vincere civem Romanum scelus vulnerare, propè parricidium necare; quid demum in crucem tollere? Secundo Amplificatio per incrementum fit, quando id quod est infra, augetur, ut attollatur id quod est supra. Sic Cicero in Catilinam: si hoc tibi inter cœnam & in illis immanibus populis accidisset, quis non turpe diceret: in cœtu verò populi Romani erit multò turpius. Differt hæc amplificatio ab argumento à comparatione sumpto, quia comparatio adhibetur ad probandum, amplificatio præcisè ad rem augendam. Tertiò Amplificatio per ratiocinationem est, quando unum augetur propter aliud, ita ut per descensum ex unius magnitudine, altera res pariter appareat magna, vel summa: Ut vicisti gentes immanitate barbaras, locis munitas, multitudine innumera-

rabilis

rabiles. Amplificatio per congeriem est, quando plura congeruntur, quæ quidem non per gradus ascendunt, suo tamen cumulo & veluti acervo quodam intumescunt & levantur. Sic plura argumenta conglobata magnitudinem constituunt; quis sensus erat armorum tuorum, quæ tuamens, oculi, manus, ardor animi, quid cupiebas, optabas. Eadem est ratio amplificandi & minuendi, nam totidem descendentibus quot ascendentibus gradus sunt. Tertia pars Epilogi est affectus, de quo Quintilianus Lib. 6. Cap. 1. In Epilogo licet totos effundere affectus, & orationem personis inducere & defunctos excitare &c. Et lib. 6. cap. 1. affectum cum ad summa deduxerimus, non relinquamus, quia qui non adjicit, videtur detrahere prioribus. Iterum lib. 6. cap. 2. omnes affectus, etiam si quibusdam videntur in proœmio & Epilogo sedem habere, in quibus tanè sunt frequentatissimi, tamen aliæ partes eos recipiunt, sed breviores, at hic in Epilogo totos eloquentiæ fontes aperire licet, & tota pandere vela possumus, sine afflatu enim, ut lib. 6. cap. 3. dicit, cætera omnia sunt muda, jejuna, infirma, ingrata, spiritus enim operis atque animus est in affectibus; sunt autem affectus alii vehementes & concitati, ut in odio, ira &c. Alii mites & compositi, prout causa postulat, modum optimum affectus excitandi tradit Quintilianus lib. 6. cap. 3. dum sic ingeniosè dilcurrit, summa circa affectus movendos in hoc posita est, ut moveamur ipsi, non accendit nisi ignis, nec madesimus nisi humore, nec res alteri dat calorem, quem non habet; inde est, quod lugentes in recentissimo dolore disertissimè quædam exclamare videntur, & ira etiam indoctis eloquentiam parit. Tanta inest vis mentis & semel possessæ veritatis, plurimum etiam conducunt vivæ imagines rerum absentium quasi præsentium, ut ea cernere oculis videamur; nam ut inter otia animorum & species inanes & velut somnia quædam vigilantium, ita nos hæc de quibus loquimur imagines, prosequuntur, si bene exprimantur, ut videamur, peregrinari, navigare, præliari, populos alloqui, nec cogitare, sed facere ut hominem v. g. occisum queror; omnia quæ in re præsentia accidisse credibile est, in oculis habeo. Utilissimum

lissimum etiam est primò Auditorem quasi in theatro intro-
ducere loquentem affectumque elicientem. Secundò af-
fectum exprimere per omnia effecta.

REGULA VII.

De Memoriâ.

Si memoriâ longior complectenda fuerit Oratio, pro-
derit per partes ediscere (laborat enim maximè onere :) & hæ partes non sint perexiguæ, alioquin nimis multæ erunt, & eam distinguunt & concident, illud etiam mul-
tum iuvabit, iisdem quibus scripta est oratio consequen-
ter lineis ediscere, memoria enim quibusdam vestigiis rem
ut scripta est, sequitur, & velut oculis intuetur non pagi-
nas modo sed lineas & singula propemodum verba, ita ut
perorans similis fiat legenti. Non est inutile ad memoriam
firmandam aliquas apponere notas, quarum recordatio
commoneat, & quasi excitet memoriam, non enim fere tam
infelix, ut quod cuique loco signum destinavit, nesciat, aut si
erit tardus, ad hoc eo quoque medio utatur, ut ipsa excitent
notæ.

Memoriam adhuc adstringunt fortiùs, qui eam transfe-
runt à re nominibus expressa ad aliquid simile, vel ad aliquid
connexum, cum tali re: sic dum sermo est de aliquo bello, ap-
ponunt spiculum; dum de navi, anchoram, vel etiam imagi-
nantur, quodcunque in nomine vel re conexum, & simile
Orator dum discit, se ipsum debet excitare voce, ut duplici
modo juvetur memoria dicendi & audiendi; sed hæc sit
vox modica & murmur, illud etiam constat, bonam con-
ferre valetudinem, digestum cibum, animum à cogita-
tionibus liberum, in his quoque multum etiam proderit re-
rum clara divisio & compositio; nam qui rectè diviserit, nun-
quam poterit in rerum ordine errare; certa sunt enim non
solum in dirigendis quæstionibus, sed etiam in exequendis,
si modo rectè dicimus, prima & secunda & deinceps, co-
hæretque omnis rerum copulatio, ut ei nil nec subtrahi
sive manifesto intellectu nec inseri possit. Optima maxi-
mæque memoriæ ars est, exercitatio & labor multa ediscere
& mul-

& multa cogitare & si fieri possit, quotidie potissimum est, quare superandum est tædium illud & scripta & lecta sæpius revolvendi, & quasi sæpius eundem librum remandendi, imagines, imaginum diversitas & locorum, perlustratio imaginum eisdem locis reconditarum media sunt ad memoriam juvandam.

REGULA VIII.

De Pronuntiatione.

ORator debet decenter pronuntiare orationem, nam ut Quintilianus lib.ii. testatur multum valent verba per se, & vox propriam adjicit vim rebus, & gestus motusque significat aliquid, ideo perfectum quoddam fieri, si omnia coierint, necesse est, nulla etiam probatio aut firma est oratio, quæ non perdit vires, nisi adjuvetur dicentis rebore, affectus etiam omnes languescant, necesse est, nisi voce vultu totiusque propè corporis habitu inardescant; quod optimè agnovit Demosthenes, qui interrogatus, quid esset in toto genere dicendi summum, pronuntiationi palmam dedit eisdemque secundum ac tertium locum. Cui consentit Cicero, qui unam dicendi actionem dominari putat. In pronuntiatione requiritur vocis æqualitas, ne sermo subsultet inæqualibus spatiis, quemadmodum in claudicatione imparibus pedum motibus contingit.

Varietas, quæ solum est pronuntiatio, præbet gratiam, aures reficit, & respondendi dat Spiritum. Vox variandas quemadmodum in eadem facie vultus quandocunque mutandus; ita non tantum in membris causæ, sed etiam in articulis, si res postulet, debet esse aliqua varietas, exemplo pictorum, qui alia faciunt eminentiora coloribus, alia submissiora, sine quo ne membris quidem suas dedissent partes. Quod sonum concernit, mediis utendum sonis, qui in affectu augentur, postea verò decrecente affectu & amplificatione sunt temporandi. Promptum sit os, non præceps, moderatum, non concitatum. Spiritus quoque non frequentius recipiatur quam opus, ne eo ulque trahatur,

natur, donec deficiat in cantilenam, nam orationem ad cantum accedere est vitium gravissimum, hanc enim ratione Auditor ab omni affectu avocatus in risum solvetur. Similis error est per nares violentè sonum dimittere. Vox mentis index atque exemplar, & totidem habet, quot illa mutationes; hinc est in rebus lætis plena, in certamine totis viribus erecta, atrox in ira, in blandiendo & rogando lenis, in adhortatione fortis, in affectu vehemens & elata, eo expirante submissa & æquabilis. In universum corporis gestus omnes, quemadmodum in musica instrumenta omnia debent voci respondere. In particulari autem observanda sunt sequentia. Primò maximè inter omnia membra dominatur vultus in agendo, hoc supplices, hoc minaces, hoc blandi, hoc tristes, hoc hilares, hoc erecti, hoc submissi sumus, hunc intuentur, hunc spectant homines. Secundò in ipso vultu plurimùm valent oculi, per quos maximè emanat, ut citra motum quoque notabilem & hilaritate enitescant, & quoddam nubilum ducant, motu verò intenti submissi, torvi, superbi, mites, asperi, rigidi fiant. Tertiò naribus nihil decenter ostendimus. Quartò in efferendis verbis labra modicè debent moveri, malè autem & porriguntur, & scinduntur, & astringuntur, & deducuntur ac ad aurem trahuntur & vocem tantum altera parte dimittunt. Quintò cervicem oportet esse rectam non rigidam aut supinam. Sextò collum diversâ quidem sed pari deformitate & contrahitur & demittitur. Septimò affixum pectori mentum minus claram & quasi latiore prelo gutture vocem facit. Octavò humerorum ratio decens elevatio atque contractio est. Breviatur etiam cervix, & gestum quendam humilem atque servilem & quasi fraudulentum faci, cum se humeri in habitum adulationis & moderationis fingunt. Nonò in affectu brachii moderata decet projectio. Decimò manus verò, sine quibus debilis esset actio, atque trunca vix dici potest quot motus habeat, cum pene ipsam verborum copiam prosequantur; nam cæteræ partes loquentem adjuvant, hæc propemodum ipsa loquuntur: annon his pollicemur, poscimus, vocamus, minamur, supplicamus, abominamur, timemus, interrogamus, negamus, affirmamus & similia his plura, quoad vivum depingimus, tota denique corporis statura sit erecta & virilis.

ARTIS RHETORICÆ

Regulæ aliorum præstantium
Authorum.

REGULA I.

De
Oratione Elucubrandâ.

De
Scopo seu fine Orationis deligendo.

IMò. Et ante omnia quisquis orationem paraturus est, certum illi scopum & finem præligat, quem recta dein linea insequatur, atque si quæstio vel Thema ad dicendum offeratur, videat, quid secundum artem dicere possit & velit: est hæc regula magni momenti, ut & paulo post patebit, & priusquam illi plenè satisfaciam, necessario, sunt quædam præmittenda.

N. 1. Tria sunt genera orationum, secundum quæ Orator convenienter deligit finem & scopum dictionis suæ; primum deliberativum secundum exornativum, vel demonstrativum, tertium iudiciale.

N. 2. Genus deliberativum nomen habet à deliberando intervenire enim solet deliberatio circa effectum al quem, qui intenditur; hinc sequitur primò orationes huius generis tempus involvere futurum; de præsentī enim & præterito non datur deliberatio. Sequitur secundò orationes huius generis esse actionis, non cognitionis tantum sive orationes has intendere effectum vel praxin, prosecutionem rei alicujus vel fugam, circa quæ esse potest deliberatio de futuro. Sequitur tertio ad hoc genus referri orationes quibus suademus, dissuademus, hortamur, dehortamur, consolamur, petimus, commendamus, monemus, similēsque alias effectum aliquem de futuro intendentes, ad quem impellere auditorem Orator solet.

N. 3. Genus exornativum nomen invenit ab exornando, quod huic generi maximè proprium est, vocatur etiam demonstrativum, quia aliquando rem aliquam demonstrandam suscipit, sed ornatur Rhetorico, uti: sol major est terra. Respicit hoc genus tempus præsens & præteritum, à quo solum laudari vel demonstrari potest aliquid, ideòque nec ullam actionem vel effectum de futuro, ad quem hortetur, intendit huc spectant orationes, quibus laudamus vituperamus, applaudimus, gratulamur gratias agimus, salutamus, & quidquid ad genus deliberativum vel judiciale referri nequit.

N. 4. Genus judiciale nomen accepit à quæstionibus in judicio tractari solitis, est mixtum ex duobus præcedentibus, à quibus accidentaliter distinguitur ratione materiæ, ideòque dum accusas reum, urgesque judicem ad decernendam pœnam & reparationem injuriæ, proponis tibi finem & scopum generis deliberativi. Dum ostendis has vel illas leges esse æquas vel iniquas, ingrederis viam generis demonstrativi. Ad hoc genus judiciale spectant orationes accusatoriæ, defensoriæ, exprobratoriæ, expostulatoriæ, invectivæ &c. Item de juribus, legibus & pœnis &c.

N. 5. Aberrare ab arte eum, qui nactus quæstionem vel Thema generis exornativi torquet illud ad genus deliberativum; est enim inter hæc genera distinctio essentialis ideòque ex hoc Themate: virtus est honesta, vel sancti virtutem coluerunt, malè proponis sudere cultum virtutis. Ut autem suas ad quod genus sit thema tuum referendum, hoc habe pro principio generali, quando verba Thematis involvunt actionem de futuro, ut, colenda est virtus, referes illud ad genus deliberativum, quando non involvunt actionem de futuro, ut, virtus est honesta, vel sancti virtutem coluerunt, manebis in genere exornativo.

His Prænotatis &c. Primò paraturus orationem certum illi finem præfigat, sed talem tamen, qualem exigit Thematis natura, genusque ingrediatur conveniens, deliberativum vel exornativum. Ideòque si nanciscatur quæstionem vel Thema actionis de futuro, ut, colenda est virtus, proponet genere deliberativo suadere cultum virtutis, & postquam intellectui, satisfecit sufficienti probatione, & voluntatem movere convenienti amplificatione, urgebit effectum, & ad eam
colen

colendam impellet. Si Thema sumat non involvens actionem, ut, virtus est honesta, vel sancti virtutem coluerunt, proponet excurrere in laudem virtutis, & eorum qui virtutem coluerunt, & post intellectus & voluntatis dispositionem nullum urgebit effectum, nec ad ullum impellet opus. Genus iudiciale se accommodavit utrique & deliberativo & demonstrativo juxta notatum 4. R. 2. Orator sacer seu concionator certis de causis ligorem artis declinans & ex quaestione generis exornativi viam deliberativi ingrediens, eligat id, quod videt suo themati maximè esse conforme. Tunc quoque post exordium formet propositionem simul generis deliberativi; Atque ita non deviabit à scopo sibi præfixo. Et si à natura thematis deflectat, hinc in hoc Themate: Stephanus pro inimicis oravit, hanc formare propositionem poteris, incurramus in laudes sancti Stephani pro inimicis deprecantis, & nobili exemplo nos pariter ad gloriosam æmulationem extimulemus. R. 3. Si libertas eligendi detur, eligat, & præfigat Orator dictioni suæ finem maximè illustrem, qui eloquentiæ dignitatem sustineat, auditorum animos maximè rapiat, eximiosque in effectus agat, habitam tamen ratione temporis, loci, personarum: quibus prudenter se Orator accomodare debet. Tandem quidquid Orator ad dicendum elegerit, id semper erit propositio orationis post exordium insinuanda, & recto dein tramite ad finem usque prosequenda.

REGULA II.

De

*Inveniendis argumentis seu rationibus ad
probandam rem propositam, ut fiat
credibilis intellectui.*

Postquam designasti scopum tuæ orationi certumque aliquid in ea tractandum & persuadendum elegisti: debes invenire rationes, quibus idiplum intellectui auditorum credibile facies, & veritati propositæ assentiatur. Exempli gratiâ hortaris in genere deliberativo ad virtutem colendam,

dam, invenis rationes, quia virtus est honesta, grata Deo, cœlum aperit: Laudas in genere exornativo eloquentiam, invenis argumentum, quia illa dominatur animis hominum, inelatat ad bonum, abstrahit à malo: Accusas genere judiciali aliquem vel illatæ injuriæ, urgesque satisfactionem vel pœnam debitam, probas injuriam à circumstantiis per testes &c. Ostendis interesse judicis ut scelera puniantur, ut æquitati consulat communis boni, ut inopiæ tuæ damnum reparetur. Neque solum inveniendæ rationes primæ sed etiam secundæ & tertiæ, quibus prior confirmatur, donec satisfiat intellectui, v. g. invenisti rationem pro suadenda virtute, quia hæc est grata Deo, hanc probas alio argumento, quia virtus est recta animi affectatio, quæ non potest non esse accepta Deo: subjungis dein testimonia sacrae Scripturæ, in quibus Deus virtutem singulariter commendat: addis exempla sanctorum, qui ob virtutem unicè à Deo sunt dilecti, donisque singularibus exornati.

Adverte primò adhibendas esse rationes vel veras vel veri similes; alioqui nihil efficient, & quando veri similes in defectu causarum adhibentur roborandas eas esse & illustrandas beneficio nobilioris eloquentiæ ut satisfiat auditori: inter rationes firmissimas habentur, quæ sunt ex fide divinâ, quæ sensibus humanis percipiuntur visu, auditu, tactu, quæ in mores legesque translata sunt, quæ ducuntur à genere, causis effectis, definitione: expedit subinde pluribus argumentis uti, ut potentiùs expugnentur animi, aliquando maior erit triumphus solum uni rationi inhærere, & subsidio artis exuberantis, eousque eam deducere, exornare, extollere, ut effectus idem cum majori plausu sequatur: Quo casu poterunt reliquæ per figuram præteritionem conglobatim adici, pro gloria fructûque majori v. g. suades virtutem ab honestate sola, & postquam illam glorioso eloquio in sublime extulisti, concludes hæc est honestas virtutis admiranda omni præconio & cultu dignissima, ut nihil dicam de singulari gratia, qua valet apud altissimum, nihil de favoribus vere stupendis, quibus ab eodem cumulatur, nihil de immortalis gloria, felicitate, possessione summi boni eidem æternum destinata.

Adverte secundò. Argumenta attemperanda esse circumstantiis loci, temporis, personarum: nam apud honestos honesta, apud plebejos utilia, apud sceleratos & pertinaces horrida,

rida, suppliciiisque grandibus subiecta: generatim tamen loquendo in genere exornativo honestas, in deliberativo utilitas præponderat, sed sæpe miscentur de his plura inferius.

Adverte 3. Aliquando non facile apparere, quid in confirmatione probare debeas, & quas rationes adhibere, veluti in orationibus gratulatoriis, saluatoriis, petitoriis &c. Poteris ergo uti hac praxi, & interrogare quodammodo te ipsum, quare gratulor? Et occurreret, quia feliciter rediit, expedit ad votum negotia: Quare saluto? Quia est amicus, benefactor, Dominus meus. Quare peto remissionem? est mihi necessaria, facile & sine incommodo præstari potest.

Adverte 4. Rationes siue argumenta ad probandum idonea peti posse vel ex ingenio proprio, vel ex libris authorum eruditorum, vel artificiosissimè vel felicissimè ex locis Rhetoricis, quos natura dictante ars dux certissima in ordinem numerumque redegit: meum quoque erit illos subnectere hic, & quæ circa eos dilexi dandos particularia occurrerent, adjicere; quomodo verò argumenta hinc breviter eruta fusiùs tractari debeant, tradetur infra.

REGULA III.

De

Locis Rhetoricis unde argumenta ad probandum desumuntur.

Duplicis generis sunt loci Rhetorici, ex quibus argumenta eruuntur: alii dicuntur intrinseci, qui suggerunt argumenta petita ex ipsa re vel cum re coniuncta: Ut virtus est colenda, quia honesta, quia cælum parit: alii vocantur extrinseci, qui suggerunt argumenta aliunde petita, ut virtus colenda, quia sancti patres hortantur, quia viri sancti coluerunt; loci intrinseci sunt sedecim, quos ordine dabimus.

Definitio.

Uxta Ciceronem est oratio, quæ id, quod definit, explicat, quid sit, vel definitio dicit, quid sit aliquid: ut homo est animal rationale. Stricta definitio constat genere & differentiâ, id est, nomine aliquo generali, quod convenit rei præsentī, nomine particulari, quod rei præsentī solum convenit, & simul quibusdam aliis, eamque ab aliis distinguit, tale genus in allata hominis definitione est animal, & differentia est rationale; non igitur sequatur adversantes rationi bestiales impetus. Peccatum est offensa Dei, ergo fugiendum est: hic locus aliquando potens & amplum Oratori campum aperit, si enim in allata definitione peccati ostendas, quis sit ille Deus qui offenditur, nempe infinitum infinitè amandum, summus benefactor summè observandus, infinita maiestas infinitè veneranda, supremus Dominus reverentissimè audiendus, æquissimus Judex summè metuendus etiam in pœnis æternis iustissimè infligendis, hæc inquam si ostendas, & deducas, ut oportet, nihil validius adversus peccatum reperies, & ipsa etiam marmora peccatorum dissilire facies. Advorte hic, Rhetores non semper strictè definire per genus & differentiam, sed amantes exuberantis eloquii definire etiam per causas, per partes, similitudines effecta &c. Talis est definitio Ciceronis: *o vitæ Philolophia, Dux virtutis, indagatrix expultrixque vitiorum.*

Partium distributio est, quando aliquid dividitur in suas partes probationis & exornationis gratia, ex hoc loco probat Cicero calliditatem non esse virtutem; non enim est prudentia nec temperantia, nec iustitia, nec fortitudo: ergo non est Virtus. Probat item pisonis reditum non fuisse solennem, dum ait: quod te municipium vidit, quis amicus invitavit, quis hospes aspexit? Nonne tibi nox erat pro die nonne solitudo pro frequentia, caupona pro oppido. Est hic locus omninò fertilis, cum nihil sit, quod non habeat suas partes essentielles, integrales, accidentales, phycas, orationi morales, Oratori servituras, quidquid est sub aliquo genere vel toto: huc quoque referri potest. Ex hoc loco commendatur alicujus fortitudo animi in superandis adversis & tentationibus, in servata minis infestata fide; habet

bet suos Germaniæ principatus, urbes, munitiones, fluvios, habent urbes sua templa, palatia, studia, mercimonia, habet cœlum, habet infernus, habet homo ipse suas partes, à quibus subsidia præclara Orator inveniet. Ità hortaberis ad bonum spe obtinendi cœli, ubi loci splendor, majestas, amœnitas; ubi beatorum gratissima consortia, ubi concentus, dulcissimi Angelorum, ubi possessio summi boni sine admixtione ullius mali æternum beabunt. Dehortaberis à malo metu inferni, ubi dæmonum torquentium rabies, ubi conscientia vermis & lanterna, ubi ignis inextinguibilis acerbitas, ubi æternitatis infelicissimæ inexhausta abyssus horrendum exanimant. Animabis hominem à seipso, ad bonum dicens: ô quam gaudebis in morte & æternitate mortalis homo, si recorderis memoriam, intellectum & voluntatem divino honori fuisse consecratam, si pedes ad templa veloces, si linguam ad laudem divinam expeditam, si reliqua corporis membra ad Dei gloriam promptissima habueris, quàm beatè sibi hæc omnia infelici æternitate congratulabuntur.

Notatio seu Etymologia inquit originem nominis aliqujus in subsidium eloquentiæ; ità genere deliberativo dices: Rex à regendo dicitur; eligatur ergo is, quem prudentia & virtus habilem ad regendum fecit. Consules à consulendo nun upari voluerunt maiores nostri; consulant ergo & prospiciant reipublicæ. Senatus à senibus nomen sortitur, quibus mens, ratio, & consilium inest; arceantur ergo ex curia juvenes. Pro genere exornativo serviunt sequentia: Chrysostomus ab aureo ore nomen & gloriam immortalem ducit, dum aureo eloquio gloriosè impietatem depreffit, & virtutem extulit. Item panegyri paraturus orator frustra campis alienis vagabitur ad emendanda eloquentiæ subsidia, inter domesticos parietes materia se offert amplissima. Vincentius nomen ducit à vincendo, O Vincenti qui mundum devicisti, dæmonem, infernum, qui devicisti tyrannum, tormenta, mortem. Item convenientem nomini suo coronam circumfert Stephanus, quando hostium insequentium saxa in lapides pretiosos, in adamantes fortitudinis in Chrysolitos amoris &c. Coronæ suæ adornandum convertit.

Conjugata dicuntur, quæ sunt ex verbis generis ejusdem
C s five

sive quæ ab uno oriuntur varièque immutantur, ut sapiens, sapienter, sapientia, doctus, doctrina, pius, pietas, consul, consularis. Cicero in pisonem: Cum esset illa omnis causa mea consularis & senatoria, auxilio mihi opus erat consulis & senatus. Locus hic apparenter brevior magnum aliquando addit pondus orationi; si enim adhibeas theatra gloriæ erecta quondam ab antiquitate græca & latina oratoribus, si plausus & præconiâ quæ à posterioribus sæculis illis deferuntur, dum vel pro incolumitate reipublicæ, vel pro salute animarum gloriôsè & potenter perorant, validè inferes studendum esse oratoriæ arti, si ostendas, quibus in amoribus semper fuerint Deo homines pii, quibus gratis locupletati, etiam ad stuporem naturæ, quo per amicitiam & unionem divinam perfructi sint paradiso in terris & cœlo, quàm gloriôsè non inferes studendum esse pietati. Ex adverso si adducas supplicia quibus desævium est in peccatores; si incendia æciæ, quibus conflagravit luxuriosa pentapolis; si diluvium quo tumulati sunt Noëmiæ plebs, si igneam æternitatem, quæ etiam deseviit in luciferiana agmina; profectò validè concludes fugiendum esse peccatum. Non debet igitur locus hic eliminari juxta Quintilianum, sed manu teneri cum Aristotele & Marco Tullio.

Genus & Forma. Genus à Cicerone dicitur, quod plures partes sub se continet communione aliqua similes; specie autem differentes, illæ enim partes vocantur formæ: Forma enim est pars generi subiecta; argumentum à genere tale est, virtus est amica Deo. ergo & temperantia: odibile est peccatum ergo & avaritia. A forma hoc modo argumentatur, temperans est, ergo virtute præditus, avarus est, ergo peccator, circa hæc adverte primo Locum hunc firmissimè probare. Quidquid enim de genere dixeris, conveniet tuo modo formis, & formæ ipsæ habent suam cum genere connexionem. Adverte secundo. Rhetores non semper rigorosè more dialecticorum sumere genus, sed huc etiam referre si quid commune est, si quæ pluralitas intervenit, si quid sua significatione vel ambitu aliud continet.

Adverte tertio. Ad hunc locum referri celebrem illam revocationem hypotheseos ad thesim, si nempe aliquid particu-

particulare & ad certas circumstantias contractum (Rhetores vocant causam, controversiam, quaestionem, definitam probetur per generale quod dicitur etiam propositum aut quaestio infinita) ut si probaturus discendam esse Philosophiam Aristotelis, prius ostendas ampliorem discendam Philosophiam, & postea concludes, quid ni ergo discenda Philosophia Aristotelis, qui, &c. Sed prudentia hic opus est, ne inutiliter per has ambages circumvageris.

Similitudo & dissimilitudo prior secundum Ciceronem traducit aliquid simile ad rem quampiam ex re dispari, vel similitudo est inter duo distincta, quorum unum refertur ad aliud, propter aliquid in quo sunt similia, v. g. flos & virtus distincta sunt, & refertur unum ad aliud propter quandam ornatum: ideoque dico, sicut flos ornat hortum, ita virtus animam. Exemplum dat Cicero ut gubernatores optimi vim tempestatis, sic sapientissimi viri fortunae impetum saepe superare non possunt. Dissimilitudo traducit aliquid dispar ad aliud ex re dispari. Huc spectat illud Ciceronis, si barbarorum est in diem vivere, nostra consilia aeternum tempus spectare debent, & illud Catulli: Soles occidere & redire possunt; nobis cum semel occidit brevis lux, nox est perpetua una dormienda.

Modus inveniendi similitudinem hic esto, vide quid in rebus naturalibus occurrat, quod de tuo proposito dici posse videatur. Vis alicuius reprehendere inconstantiam; occurrit inconstans luna, instabilis arundo, & dicis instar lunae mutatur, instar arundinis inflectitur; vis alicuius laudare constantiam, occurrit constans in suo cursu sol, & procede hoc modo: Solem mihi videor intueri, quoties oculos in virtutis tuae constantiam conjicio virorum sapientissime, cum sole cursum in bene ceptis, quaecunque tempestate invariatum prosequeris cum sole virtutum variarum & imprimis lucidissimae charitatis splendore constanti fulges, cum sole mentes alienas afluare & in omne pietatis genus inflammari facis, restat igitur, ut alter Phaeton coelis invehctus fulgeas sol novus in perpetuas aeternitates.

Contraria sunt, quae invicem distant plurimum, nec possunt eidem rei convenire; dividuntur in quatuor partes nimirum adversa, privantia, relata, negantia; adversa sunt, quae

quæ sub eodem genere plurimum differunt, ut amor, odium, virtus, vitium privantia sunt, inter quæ intercedit privatio, ut lux, tenebræ, vita, mors. Relata sunt, quæ inter se referuntur; ut docere, & discere. Negantia sunt, quorum unum affirmat, alterum negat: ut hoc est, ergo illud non est. Sed duæ species priores potissimum serviunt oratori; exemplum dat Cicero: cum fateamur satis magnam vim in vitiis ad miseram vitam, nonne fatendum est eandem esse vim virtuti ad beatam vitam. Valde frequens hic locus est à contrariis & tum maximè servit, quando præcessit alia ratio magis intrinseca, quæ dein per contraria illustretur. Ideoque agens v. g. contra otium, quia privat hominem multis bonis, & exponit animam innumeris malis: subjungis. O fœlix diligentia Spiritus, fœlix fervor salutis, quam tu copiosis animam in vita temporali bonis accumulas? quæ paras in æternitate felici bene meritis præmia, quam offers in cælesti patria summi boni possessionem? fœlix diligentia, & fervor Spiritus; quàm beatè occupas mentem salutaribus negotiis, hostiles conatus & inimica agmina infugam vertis &c. Absiste ergo execrabilis accedia, depræliatrix bonorum & scaturigo malorum summè fatalis.

Repugnantia sunt, quæ differunt quidem sed non certa ratione & numero, ideoque à contrariis distinguuntur. Hinc amare aliquem, & eidem nocere repugnantia sunt; at amare & odisse contraria. Ex hoc loco argumentatur Cicero pro syl-la: adeo immemor, ego rerum à me gestarum esse videor, ut, cum consul bellum gesserim cum conjuratis, nunc eorum ducem conservare cupiam, cujus nuper ferrum retuderim, flammamque extinxerim.

Adiuncta sunt quæ connexa cum re sed non necessariò, vel sunt circumstantiæ rerum, ut locus, tempus, persona, genus patria, educatio, opes, potentia, dotes animi, vires corporis & similia, continentur pleraque hoc vulgari versu: Quisquid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando. Sumit hinc argumentum Cicero in Catilinam, cum illa certissima sint visa argumenta atque indicia sceleris, tabellæ, signa, manus, denique uniuscuiusque Confessio, tum multo illa certiora, color, oculi, vultus, taciturnitas, sic enim obstupuerant, sic terram intuebantur, sic furtum nonnunquam aspiciebant

ciebant, ut non ab aliis judicari sed ipsi à se viderentur. Ab adjunctis animi probat Cicero ejotatum in convivio non saltasse; omnes sunt in illo regiae virtutes, inquit, quæ te Cæsar ignorare non arbitror, sed præcipuè singularis & admiranda frugalitas &c. Servit hic locus plurimum movendis affectibus.

Antecedentia & Consequentia sunt, quæ necessario coherant, ut, ortus est Sol, ergo dies est, homo est ergo animal.

Consequentia serviunt frequenter Oratori in probando & amplificando, sic enim urgebis hominem ne sequatur pravos appetitus: perge infelix homo, sequere inclinationes, appetitus, propensiones vitiatae naturæ, & videbis earum pondere animam æternitati beatæ natam, in terrena, in lutea indecora deprimi, eorum machinationibus in quævis vitia graviora præcipitari, eorum furore & rabie subjeci dæmonis infernalis tyrannidi, in æterna tandem supplicia deturbari: O fors horrenda! Cicero dat exemplum pro muræna, quid tandem fiet, si hæc elapsa manibus nostris in eum annum, qui consequitur, redundarint, illa pestis immanis Catilina prorumpet, in agros sub urbanos repente advolabit, versabitur in castris furor, in curia timor, in foro conjuratio, in campo exercitus, in agris vastitas, omni autem in loco ferrum flammamque metuemus.

Causa secundum Ciceronem id efficit, cujus est causa, ut ignis calorem, est quadruplex. *Efficiens*, qua aliquid est. *Materialis*, ex qua & in qua res est *formalis* quæ res est & id quod est & distinguitur ab aliis. *Finalis*, propter quam aliquid est; poteris itaque laudare ab unâ vel quatuor causis simul materiali corporis, formali animæ, efficienti & finali, nimirum Deo. Probabis quoque à materiali & formali moriendum esse homini, corpus enim hominis mortale est & anima immortalis, intervenit itaque separatio & mors. Argumento à causa utitur Cicero in Verrem, actione tertia agunt illum præcipitem poenæ civium Romanorum, quos partim securi percussit, partim in vinculis necavit. rapiunt eum ad supplicium dii patrii, quod iste inventus est, qui è complexu parentum filios ad necem duceret, religiones verò ceremoniæque sacrorum vitiatae &c. Consistere ejus animam sine furore atque amentia non sinunt.

Esse.

Effecta sunt, quæ oriuntur de causis, & sicut causa quadruplex est, ita & effectum. Hinc homo est effectus causæ materialis respectu corporis, formalis respectu animæ, finalis & efficiens respectu Dei conditoris & finis. Locus hic est omnium fertilissimus, cum nulla res sit, quæ non habeat aliquem effectum sive bonum sive malum, unde laudari, vituperari, suaderi, dissuaderi possit, animalia dant fætus suos, terra fruges, dant sidera lucem &c. validissima sunt effecta, quæ respiciunt bonum infinitum nempe Deum, & animæ immortalis æternam felicitatem & miseriam. Hinc dices peccatum à Deo separat. cælo excludit, æternum damnat, ergo summè vitandum. Cicero laudat ex hoc loco eloquentiam libro de orat. quid tam potens, tam magnificum, quàm populi motus, senatus gravitatem unius oratione converti? quid tam regium, tam liberale, tam magnificum, quàm opem ferre supplicibus, excitare afflictos? quid tam necessarium, quam tenere semper arma &c.

Comparatio comparat unum cum alio, sive majori sive minori sive paris comparatio à majori ad minus est hæc: fortiter amore Dei tulit ignes Laurentius, & hanc febriculam non feras? comparatio parium est hæc: plures hominum præcepta Dei servarunt, & tu servare non poteris? à minori ad majus hanc sume: pro bono terreno fluxo & vili impigrè desudatur, ruitur per tela, per ignes, volatur, per terras per maria, ambiuntur injuriæ hyemis & æstatis, quid non agas pro bono cælesti, immenso perpetuo? est hic locus perquam eximius & pro omni pene materia suppetias non ingratas offert; laudas belliducem, & mox excurris ad scipiones, Pompejos, Julios Cæsares cum quibus confers. Damnas alicujus crudelitatem & comparas cum Busiride, Theromedonte, Sullâ. Argumentum à comparatione habet Cicero dictione in Cæciliam: quod si ego propter magnitudinem rerum allequi non potui. qui in omni vitâ nihil aliud egi, quam longe tute ab his rebus abesse arbitrare, quas non modo ante cogitasti, sed ne quidem cum eas ingredereris, quæ & quanta sint suspicari possis, magnam habent inter se affinitatem comparatio & similitudo, sed distingues dicendo comparationem esse inter ea quæ conveniunt uni tertio, similitudinem inter illa, quæ non conveniunt, v. gr. melius ornant

ornant hortum lilia quàm rosæ, comparatio est, quia utriusque est ornatus physicus, melius ornat animam virtus quam scientia comparatio est quoque, quia, utriusque idem ornatus est moralis, sed sicut flos ornat hortum ita virtus animam, similitudo est, quia diversus est ornatus.

Locis extrinseci & argumenta extrinseca, remota, assumpta, quia non ex ipsamet reducuntur, sed aliunde assumuntur, sunt sequentia. *Testimonia* authorum probatorum, *Exempla* aut nova aut vetera, figuræ veteris testamenti, *Fabula* fictio veritatem exprimens, *Parabola* fictio appatenter vera, *leges* per rempublicam vel superiores latae, *præjudicia* iudicia antecedenter lata de eadem re vel simili, *Tabulae*, *Codices*, *Libri*, *Rumor*, & *Fama* spargens. *Vaticinia*, oracula, item *Emblemata*, *Symbola*, *Ænigmata* Hieroglyphica. Est autem *Emblema* imago figurata rei intelligentis (sub qua & fabulæ comprehenduntur) mores intelligentis exprimens, ut per lapsum Icarî pœnas superbi. *Symbolum* est imago rei non intelligentis exprimens mores rei intelligentis, ut turris fulmine tacta exprimit superbi pœnam. *Ænigma* est imago figurata ex quacunque re significans aliam quamcunque obscure, ut ex statua Nabuchodonosoris Danielis secundo quatuor monarchias orbis. Hieroglyphicum est imago figurata ex quacunque re significans aliam ex instituto hominum. Ità fax olim antè principes accensa significabat debere illos aliis præluere exemplo, imago autem figurata vocatur, quæ aliud à se valet significare per tropum. Probaturus ergo superbiam esse vitandam uti poteris illo symbolo Horatii: feriunt celsos fulmina montes. & illo æternæ veritatis Itaiæ secundo: Dies Domini exercituum super omnem superbum, & excelsum, & super omnem arrogantem &c. humiliabitur, & præterea ex lapsu luciferi aliorumque millenorum.

REGULA IV.

† *Quomodo argumenta ex locis ad probandum desumpta tractari & deduci debeant.*

R Espondeo Primò. Argumenta tractantur per argumentationē, non enim potest ex argumento invento inferri debita con-

conclusio. nisi beneficio argumentationis: ordinariè autem adhibetur syllogismus vel Enthymema, est autem syllogismus argumentatio constans tribus partibus nimirum *propositione*, *assumptione*, *complexione* vel *maiore* vel *minore* & *conclusioni*: *propositio* vel maior ponit argumentum ex locis desumptis, cum suo prædicato, ideoque probans peccatum fugiendum à *definitione*, quia est offensa Dei, formas hanc maiorem offensa Dei est vitanda, in assumptione assumitur de eo prædicatur ut peccatum, est offensa Dei, complexio denique ex duabus propositionibus præmissis infert, quod erat in intentione, ut, ergo peccatum est vitandum.

Enthymema est syllogismus imperfectus vel syllogismi pars. Conficitur autem, si ex syllogismo una ex præcedentibus tollatur, ut, peccatum est offensa Dei ergo vitandum, illa autem tollenda est, quâ sublatâ minùs derogatur probationi & necessariae persuasioni, ideoque ordinariè tollitur thesis, qualis, est hoc loco hæc: offensa Dei, seu quod offendit Deum est vitandum, diciturque pars prior Enthymematis antecedens altera consequens. Aristotiles nominat Enthymema syllogismum oratorium qui dicit frequentius ab oratore usurpari quando verè præstet imò necesse sit syllogismum adhibere dicetur infra. Præter has argumentationes præcipuas sunt plures alæ, quæ breviter in oratione ponuntur, rarò autem totius orationis corpus occupant. Prima est inductio, quæ ex pluribus propositionibus certis infert aliud propter similitudinem quandam: illa vitis melior, quæ profert nobiliores uvæ, & illa arbor nobilior, quæ nobiliores fructus, ita & nobilior homo qui melioris est virtutis quâcunque demum stirpe: ut genere prodeat. Secunda Exemplum, inductio imperfecta quando ab uno nempe exemplo argumentamur ad aliud, ut pœnas dedit superbus Nabuchodonosor, dabit & Ama: differt ab Enthymemate, in eo semper aliquid particulare ponitur vel intelligitur non vero in exemplo: Tertia. Sorites coacervatio argumentorum per quosdam gradus proveniens ad conclusionem tali sorte delectabat se Thenistocles dicens: Filium suum imperare matri, illam sibi, se atheniensibus, athenienses toti græciæ ergo & filium toti Græciæ. Quarta Dilemma argumentatio quæ utrimque cornutum instat. Cicero in Catilinam: discede

discede atque hunc mihi timorem eripe, sin verus, opprimar, sin falsus, tandem aliquando timere desinam; hæ sunt argumentationis species, quibus argumenta in oratione tractantur, sed manet ulter or quaestio, quomodo hæc fusiùs sint deducenda ut more oratorio ampla, illustris, idonea per suatione complectè succrescat & deducatur oratio. Igitur *2.* Secundò, duplex potissimùm est modus deducendi argumentum argumentatione sua comprehensum: *primus* si res ipsa & verba debite expendantur, excutiantur, exaggerentur sine ulteriori probatione, ideoq; orator dissuasurus peccatum à definitione quia est offensa Dei, poterit in vocabulo dei differere hoc vel simili modo. Quis est ille Deus cuius sanctissimas leges aulæ barbaro violare, cuius voluntati & honori se opponere lues furibunda non veretur? est summum bonum nullis unquam amoribus dignè adæquandum, licet in bustum sacrum abeat omnis tellus, ardeat igne divino immensum cælum, & ipsi principes amoris seraphini beatissimis incendiis consumantur, est ipsa bonitas infinita, corpus, animam, terras, cælos, & se ipsum ad mortem usq; horrendam immensâ libertate nobis communicans; est suprema majestas, supremus Dominus, conditor omnium & gubernator, cuius ad nutum consurgunt & occidunt regiones, & regna, tremiscit potestas orbis & orci, ô ruant irata cæli fulmina, insurgant maria, dehiscat terra, elementa omnia in vindictam consurgant adversus peccatum immane! Quis tandem ille Deus, qui peccato impetitur? est p̄samet iustitia infinita strictissimè discutiens, omni summoque jure decernens peccatori pœnas inferni, nullâ æternitate minuendas; pande igitur abyssum immanis orci, inflamma rabiem, tortor dæmon, exerce vindictam ultor ignis, æternitas, ô triste nomen æternitas, semper recens, nunquam deficiens, æternitas absorbe, perpetuisque supplicis crucia iniquum, ferale, adeoque rebelle peccatum. O peccator reflecte pedem.

Pari ratione dissuasurus peccatum ab effectis quia privat gratia Dei & cælesti gloriâ, exaggerabis pretium gratiæ & felicitatis æternæ, valicèque peccatum impugnabis; atque ita de aliis materiis quàm plurimis.

Secundus Modus educendi argumentum est, aliis rationibus secundis tertius illud confirmare, idque aliquando

per syllogismum, ut utraque propositio copiam subministrat et ampliores. Exemplo sit virtus persuadenda à definitione, quia est recta animi affectio, & procedes hoc modo: *Syllogismi major.* Rectam animi affectionem votis omnibus ambiendam esse, nemo sanæ mentis negabit, auditores. *Probatur primò.* Quæ enim dignitas esse diviniore poterit, quàm vivere secundum rectissimas rectæ rationis leges, eaque honestate coelum & terras in amorem rapere, ipsumque animarum sponsum Deum in amicitiam & connubia beatissima inflectere. *Probatur secundo.* Quæ utilitas succrescet uberior, quam ab hospite Deo per virtutem invitato, donis cælestibus exornari, solatiis divinis inundari, mutuumque inter amorem & unionem in fœdere immortalis gloriæ attolli. *Probatur tertio.* Quæ vero incumbet necessitas gravior eâ animi rectâ affectione, cujus defectu motus inordinati tumultuantur, instar commoti ventis depræliantibus pelagi, colliduntur naturæ impetus, bacchantur effrenes cupiditates, & scelera furentia excusso rationis imperio animam in æternum exitium abripiunt: atque hinc patet, quantopere colenda sit recta animi affectio. *Syllogismi minor.* Quis vero etiam nescit, virtutem esse hanc animi affectionem tantopere commendatam? *Probatur primò.* Hanc enim nescire naturam virtuti jam dudum junctis votis enuntiavit omnis orbis eruditus. *Probatur secundo.* Virtus quoque unice veræ rationis & divinæ voluntatis normam respicit: ut patet in iustitia suum cuique admissum jus tribuentes; in temperantia motus omnes corporis & animi secundum sacras leges moderante &c. Ut videre est in omnibus sanctis Dei quorum vita virtute duce ad rectam rationis normam directâ, ad exactam legum observantiam composita, ad omnem sanctissimorum morum honestatem conformata iucundum celo terrisque spectaculum dedit. Conclusio tandem infert, virtutem igitur colendam esse.

Apparet ergo ex dictis, argumenta tractari per argumentationem, & deduci fusiùs, partim expendendo & exaggerando rem atque verba, partim aliis rationibus argumentum fundamentale confirmando; quamquam utrumque eadem in materia & oratione conjungi possit.

REGULA V.

De inveniendis illis quæ sunt aptæ ad movendam voluntatem.

Motus voluntatis fit amplificatione rerum & verborum, desumitur ex iis locis Rhetoricis è quibus desumpta fuerunt argumenta ad probandum: sed diversus est modus amplificandi, ut mox ostendetur. Amplificatio verborum fit per verba illustria consonantia, translata per figuras Rhetoricis nobiliores, movendis animis idoneas; pro amplificatione rerum maximè serviunt definitiones conglobatæ, contraria, consequentia, causæ, effecta, similitudines, comparationes, exempla: utque videas modum argumenta hinc eruta applicandi; non per modum probationis ulterioris, sed motus concitandi. Subjungo exemplum triplex: Primum ex loco intrinseco, secundum ab extrinseco, tertium addo ex amplificatione verborum sive figura. Materia sit detestatio peccati

Amplificatio prima ex loco intrinseco per comparationem.

Auditores audivistis, qua barbarie consurgat homo in Dominum Deum suum, animamq; suam in æterna supplicia nunquam finienda deturbet; & volet aliquis lethalem hanc furiam accersere, ambire, suoq; etiam in sinu fovere. Quis subditorum ad:ò effrons, vecors & amens est auditus unquam rebeli ferro insurgere in Dominum ac regem suum, quem agnovit propter eximia virtutum decora unicè diligendum, propter regiam libertatem amantissimè observandum, propter supremum in se dominium summè metuendum; & hominum al' quis sit adeo in humanâ ferociâ ac dementiâ; ut mandata transgredi, violare iura, leges infringere Dei sui non vereatur, cujus infinitam sanctitatem, immensam beneficentiâ, iustitiamq; æternis etiam suppliciis castigantem non ignorat?

quæ verò etiam mortalium stoliditas, & insania eo usque progressa cernitur, ut bona fortunaque suas rapacitati prædonum exponat; vitamque ipsam thesauris omnibus carioram in tela & gladios conjicere gestiat? & adeò inversi cerebri mentisque desperatæ peccator esse poterit, ut animam suam immortalem æternæ felicitati destinatam tradat furori hostium, omni gratiâ, præsidio, felicitate spoliandam; tandem bonis omnibus nudatam præcipitet in immania inferorum supplicia nullis seculis minuenda? labascite Sydera, trepidate tygrides, dissilite rupes ad tam horrendam injuriam. Supremo Deo, animæque illatam immortalis: tu verò mortalis homo, nisi ipsas feras & saxa inhumanitate superare voles, peccatum capitali odio prosequere, & omni contentione devita.

*Amplificatio secunda ab extrinseco loco per
Exempla.*

Quam non gloriosas palestras decertantium, quam splendida theatra triumphantium ad versus peccata animarum exhibuit vetus & nova Ecclesia Dei, quæ plenis incendiis inflammare, totisque viribus concitare, contra stygiam lucem nos meritò deberent. Susanna injuriosam mortem, Daniel leonum fauces, tres socii fornacem Chaldaeam, Eleazarus infernum elegit præ ipso peccato malorum omnium immanis. Simos in nova verò lege vidimus non solum Apostolos hastis, ensibus, crucibus animas gloriosas objicere, sed ex discipulis Apostolorum, Clementes in maria Policarpus in ignes, Ignatios in leonum fauces incidere: posterioribus sæculis præter densa Martyrum agmina vidimus heroes plurimos indefesso nisu, infractâque constantia adversus naturæ vitiatæ impetus adversus carnem, mundum, infernum, oies noctesque luctari, ut capitalem naturæ, rationis & Dei hostem, peccatum scilicet à se & aliis arcerent, eoque fugato viam ad astra gloriamque immortalem patefacerent; & tu infelix peccator nolis eorum exemplis nobilissimis adversus scelera concitari, illque superatis ad beatissima illorum in cœlis consortia attolli.

*Amplificatio tertia verborum per
Figuram.*

Quistandem tibi erit animus rebellis peccator in agone ultimo, in luctu mortis, in aditu æternitatis; nisi fatalem à viis pessimis gradum tempestativè deflectas. O si vel semel spectares funestissimam tragediam, luctuosissimamque Catastrophem morientis peccatoris, quàm subito scelus omne pertinaci odio persequereris. *Figura.* Ecce iacet in lecto fatali peccator, mœrore, angustis, dolore obrutus, omni spe salutis præcisa, intus insanè tumultuatur rea scelerum conscientia, foris mors inexorabilis, fatale telum intentat, superne gladium vindictæ stringit iustitia, inferne hiatus fumantem pandit executor infernus, æternitas suum semper ferale occidit, unde totis artibus colliditur miser, dissonantur immanè oculi hiant horrendum fauces, sudor lethalis defluit, tandemque metu urgente vocem ultrà vires exferens; morior exclamat, morior, actum est, perii, & qui me post mortem locus excipiet. an cælum? Non sinunt enormia scelera. An infernus? O æternitas horrenda æternitas! Sed adhuc spiro, spes veniæ superest, ad sacramentum poenitentiae confugio, ah serius est nimium distul, nec possum, modò, vacillat mens, confunditur ratio, metus, dolor, scelerum gravitas obruunt, atque exanimant, ah perii, desperata res est, perii, & mox in abyssum igneam me dæmon abripiet nunquam totâ æternitate respiraturum. Sic moritur, sic perit, sic ad incendia inferni perpetua sine ulla spe libertatis scelestus devolvitur: & tu Peccator. alieno damno needum sapias, pergesque illuc per peccatum ruere, ubi æternis lachrymis interitum sis deploraturus? &c.

Vides hic diversos modos amplificandi, ex quibus modò hunc, modò illum, modò plures simul adhibere poteris, ad concitandos opportunè motus animorum; ubi simul advertes varios motus ab Authoribus præscribi; nam in genere deliberativo, motus est spes boni secuturi, dum suademus, & metus mali eventuri, dum dissuademus, vi quorum motuum urgetur de ineffectus, nimirum prosecutio boni & fuga mali. In exornativo motus est delectatio dum laudo &

aversatio, dum vitupero; nec ullus urgetur effectus. In genere judiciali motus est sævitia vel clementia iudicis, vi cuius conveniens effectus urgeri potest sed sollicitè semper se reflectere ad hanc spem, metum &c. necesse non est. Adhibeatur debita amplificatio & sequetur motus desideratus.

De Affectibus.

AD motus animorum & voluntatis plurimum conferent affectus opportunè concitati, quibus indulgere frequenter Orator debet. Sunt autem illi diversi nimirum doloris, commiserationis, iræ, gaudii, luctus, solatii, amoris, desiderii, invidiæ, spei, timoris, desperationis. Fontes affectuum sunt iidem, quos ostendi antea de motu voluntatis, sed inter locos Rhetoricos frequentius servit locus ab adiunctis per ordinarias particulas quisquid ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando Ex quibus illa sumere poteris, quæ magis convenient materia. Præibo exemplo & adhibebo omnes in affectu Davidis pœnitentis & ingeminantis peccavi Domino. Adsit Peccator, intueatur prototypon & imitetur.

Peccavi Domino.

Quis. Ego David singulari Numinis supremi beneficio de ignobili casa Isai in gloriosam Israelis solium evectus; unde sanctissimis legibus & moribus electum populum & me ipsum ad tanti tamque liberalis Domini cultum totis viribus urgere debebam. Ego David quid feci? Ah scindere pectus, luxamini artus, maria lachrymarum inundate infelix caput. Quid. Quid feci. Peccavi Domino, illi illi Domino, qui in principio creavit cælum & terram, meque & omne genus humanum in hac alma luce benignissimus Pater collocavit, cujus ad imperium oriuntur & occidunt monarchiæ terrestres, frænantur cum principibus tenebrarum horrida infernorum regna potentissimi aulae cælestis proceres contremiscunt, qui ab æterno Deus omnia gubernat sapientia infinita, bonum summum, majestas suprema, Dominus meus & Deus meus. Illi illi peccavi, cujus honestissimas leges, æquis-

aquisissimaque mandata ingratus, rebellis, impius, violavi. Erubescite rubore sacro cælestes genii, lugete sydera, serenos obnubilitate vultus, stete stupefacti ore sacro defixæ in terris piæ mentes, averte oculos, consternata Hierosolyma ab arce mea Sion, faciemque honestam defigens humi, obstupescet & plura. Ah peccavi Domino! *Quomodo.* Et quomodo peccavi? horresco meminisse, pudet fateri, removeare Sol, ne videar: incumbite penduli montes, ut lateam: negare superi officium linguis & calamis, ne agnoscat posteritas scelus immane, scelus duplicatum, scelus una veluti bipenni geminam Dei legem dirumpens; dum alienum thronum violavi & sanguinem fudi viri innocentis. *Quibus auxiliis.* Usus gladio Ammonitarum in obsidione urbis Rabba, ubi in prima acie collocari & ab exercitu deleri Uriam iussi. *Quando.* Et hoc feci eo tempore, quo sanctissimis moribus, ardentissimisque precibus cælum erat flectendum in vota militis nostri sub ardua obsidione decertantis. *Ubi.* Hoc feci in luce clarissima, & excelso mundi theatro, unde latissime conspicui poterant scelera mea, in urbe nimirum Hierosolyma, ad cuius sanctitatem & gloriam remotissimarum quoque regionum mentes & oculi ferebantur; in hoc loco clarissimo & sanctissimo mea in Deum & proximum impietas implet gloriosissima compita, obsidet amplissima palatia & inæ imprimis arcis Sion sublimis vertices occupat, quò latius orbe toto spectetur. Vah probrum execrabile, & eo etiam detestabilius! *Cur.* Quod à levi voluptatula me fortissimum alias Davidem ursi, leonis, Goliathi, gentium innumerabilium domitorem expugnari, contraque leges divinas immani sacrilegio armari permiserim: O mansurta cæli fulmina! ô mites terræ hiatus! ô clementes maris abyssus, in vindictam olim rebellis Pharaonis, Core, Pentapolis velocissima, meo autem capiti ultra modum propitia! Sed perge Domine indulge nocenti, miserere mei secundum magnam misericordiam tuam. En ut iaceo prostratus humi, cinere foedatus, inundatus fletu; tibi soli peccavi miserere, non lubet jam amplius peccare in te Dominum Deum meum, quem summè diligo; & si terra & orcus vires omnes exerant, & furias in me omnes unum exercere moliantur; miserere, & secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam.

Affectus Tulliani.

UT pro imitatione feliciori, exemplar quoque habeas nobiliorum affectuum, ex Oratore Romano subjungo illud ex peroratione Miloniana, quo illustrius non invenio.

Me iudices quidem, inquit, exanimant & interimunt istæ voces Milonis, quas audio assidue, valeant, inquit, valeant cives. Mei sint incolumes, mei sint beati. Flet hæc Urbs præclara mihiq; patria carissima, quo quomodo merita de me erit, tranquilla republica cives mei, quoniam mihi cum illis non li- et, sine me ipsi sed per me tamen perfruantur, ego cedam atque abibo, si mihi republica bona frui non licuerit, at carebo mala, & quamprimum tetigero bene moratam & liberam civitatem, in ea requiescam, O frustra inquit suscepti labores? O spes fallaces! O cogitationes inanes meæ? Ego cum tribunus plebis republicâ oppressâ me senatui dedissem, quem extinctum acceperam mihi unquam bonorum præsidium defuturum Putarem? Ego cum te patriæ reddidissem, mihi non futurum in patria putarem locum? Ubi nunc Senatus est, quem secuti sumus? ubi equites Romani? Ubi studia Mancipiorum? Ubi Italiæ voces? Ubi denique tua Tulli quæ plurimis fuit auxilio vox & defensio? Mihi ne ea soli, qui pro te toties morti me obtuli, nihil potest opitulari? Post multa injecta sic concludit: Sed finis sit, neque enim prælachrymis jam loqui possum, vos oro obtestorque iudices, ut in sententiis ferendis, quod sentietis, id audiat.

Plures affectus invenies in peroratione pro Plancio, pro Festio, pro Cælio, affectum gaudii in Pisonem num. 63. luctus pro Cælio, 59. odii in Pisonem 19. metus pro Murena 85 amoris Philip. 6. & 17.

REGULA VI.

De Inveniendis Exordiis.

NE mireris Lector post inventa alia mentionem fieri exordii, quod primum est in elocutione: cum enim prius providere oporteat his, quæ sunt necessaria persuasioni, quæ est finis orationis, debet congruenter differri inventio Exordii, quod est tantum dispositio ad ea debite audienda, quæ persuasi-
sioni

sioni sunt destinata. Aristoteles duplex assignat Exordium alterum necessitatis, alterum ornatûs gratiâ. primum exigitur, quando auditor necessario disponendus est ad rem bene audiendam, nimirum quando is vel averfus est ab Oratore, vel quæstione proposita, vel ab adversario in contrarium adductus, vel sinistro affectu languoris, tædi, inertie occupatus. Tunc enim Orator & sinceram ostendendo fidem & argumenta appositè refutando, vel refutationem permittendo, atque dignitatem, jucunditatem, utilitatem rei pollicendo disponet Auditorem. Exordium ornatus gratia adhiberi semper potest, efficietque ingeniosa inventione, majestate, jucunditate, ut Auditor iam tum incipiat prælude e victoriâ, perorare plausus, polliceri effectum orationi præfixum.

Fontes Exordiorum varî signantur, ergo paucis monstrabo omnes, nempe locos Rhetoricos intrinsecos & extrinsecos, de quibus supra egimus Regula quarta, neque extra eosdem materiam Exordio dignam reperies: utque appareat, quam illi sint idonei & copiosi deducam breviter ex omnibus locis intrinsecis totidem exordia de una re, pro utroque genere exornativo & deliberativo: materia sit ea, de qua modo egimus eloquentia.

Exordia ex locis intrinsecis.

Thema Eloquentia omni laude dignissima genere exornativo.

Eloquentia expetenda genere delib.

Definitio. Ars bene dicendi à majoribus nostris appellata est eloquentia privilegio singulari, nullâ facundiâ sat celebrando; quid enim dignius aut utilius inter homines reperies, quam bene dicere & sermone ornato, potente, atque ad persuadendum appposito mentes humanas orbis regendi Dominas in omnem honestatem inflectere &c.

Propositio. Excurramus ampliori campo in istam dignitatem utilitatemque grandem, ut videamus omni laude dignissimam, vel omnino expetendam esse eloquentiam.

Parvium distributio. Magnum decus & robur ad expugnandum animos habet ingeniosa argumentorum inventio, ordinata inventorum dispositio, eximia dispositorum elocutio, non secus ac perfectissima belli acies &c.

Propositio. Demonstremus hoc decus & robur sub allegoriâ

goriâ aciei militaris appareat quibus encomiis, quibus laudibus digna, quibus votis expetenda eloquentia.

Notatio vel Etymologia. Eloquentia ab eloquendo nomen invenit origine gloriosa, quæ enim virtus & excellentia non reperitur in eloquendo? *Prop.* proponamus illam, ut sua constet arti laus, vel cultus urgentur.

Conjugata. Eloquentes quanto in honore & pretio semper sint habiti, loquitur omnis erudita antiquitas & oratorii suggestus festivus plausibus celebrati testantur.

Probatio. Exhibeamus hæc, *Aud:* velut in Theatro causasque tantæ venerationis simul adjungamus, quid eloquentiæ cultu statuendum.

Genus. Cum omnis ars singulari laude digna judicetur, studioque solerti & industria comparari sapientum omnium iudicio mereatur, quid statuemus de eloquentia artium Reginâ? *Propositio.* Videamus quos nobiles partus potens hæc animorum dominatrix pariat, ut qua laude digna sit, vel quo studio comparanda concludamus.

Forma. Quoties, ô erudita Græcia! festivas acclamationes Demostheni tuo principi Oratorum reddis: toties encæniales plausus oratoriæ arti seu eloquentiæ, renovas, toties eam singulari præconio dignissimam votis, omnibus expetendam denuntias. *Prop.* Cujus rei causas abundantes & gloriosas in hoc oratorio confectu repetere lubebit, ut artis nobilissimæ dignitas vel studium persuadeatur.

Similitudo. Habent hoc amplissima flumina, ut quamcumque in partem impetu naturali ferunter, viam sibi facilem aperiant nullo obice cohibenda; simili ratione dum amplissima potentissimaque eloquentia in perfringendis etiam obstinatis hominum mentibus præstare cernetur: Procul dubio omni laude dignissima vel omni desiderio expetenda judicabitur.

Probatio. Exhibeamus hanc potentiam, ut virtus illius demonstraretur copiosius, vel ut ad eam expetendam validius impellatur.

Disimilitudo. Etsi bene instructus formatusque Martis exercitus non semper valet adversantia castra disjicere, deque oppositis turmis victoriam reportare; attamen bene instructa ordinataque Palladis fecundæ acies facile semper poterit mentes humanas quantumcumque oblucentes expugnare
illisque

illisque advotum gloriosè dominari. *Prop.* Cujusque rei dum rationes potentissimas adduxero, *Aud.* facile applaudetis nobilissimæ arti, vel studium vestrum arti nobilissimæ consecrabitis.

Contrarium. Stupor ingenii, vacillans mens, balbutiens lingua, cum inordinata & inerudita ferrugine sermonis in Cathedram protrusa, quemadmodum tædii, dedecoris & damni plurimum parit: ita ex adverso solida Oratio & eloquentia jucunditatis, utilitatis, dignitatisque copiam gratissimam fundit. *Prop.* Quod ipsum demonstrare fufius lubet *Audi.* ut plausum ferat ars nobilissima, vel ut totos nos artis nobilissimæ studio dedamus,

Adjunct. Quam solers natura artem auxilio sublimiorum ingeniorum primævisæculis genuit in hunc finem, ut eloquio erudito oblectaret mentes raperet intellectum, moveret voluntatem in omnem morum honestissimorum gloriam: hanc dignissimam laude vel expetendam esse nemo negabit.

Prop. Expendemus quam feliciter hunc finem eloquentia assequatur, ut dignissima laude vel expetenda esse cognoscatur.

Antecedentia. Quando instructus natura & arte Orator gloriosum eloquentiæ theatrum conscendere conspicitur, disponitur in hilaritatem vultus, in plausum manus, in faustas acclamationes lingua Auditorum, propter insolitos motus in animis mox mutandos; utque à luculenta flamma ingentem æstus, ab intumescente flumine grandem exundationem, ex admotâ, murorum Balista stragem vaticinatis: ita ex potentis Oratoris eloquio inflammandos animos, irrigandas mentes, infringenda obstantia corda non vanè auguraris.

Prop. Expendamus hanc potentiam oris fecundi uberius & patebit, qua laude digna sit, vel quo amplexu ambienda eloquentia.

Consequentia. Miramur antiquitatem Græcam & Latinam miros pro religione Deorum, pro patriæ incolumitate, pro libertate civium spectasse eventus: faciamus in cathedris nostris reviviscere Demosthenes & Tullios, & videbimus florere rempublicam, formati concordiam, vigere justitiam, subverti impietatem, & extolli virtutem &c.

Propi

Prop. Cujus rei causam indagare nunc lubet. *Aud.* Ut evehatur in cœlum eloquentia, vel ut eloquentia, votis sollicitis ambiatur.

Repugnantia. Eloquentiam spernere & velle nihilominus animis hominum imperare insipientis esto.

Prop. Spectemus imperium eloquentiæ in mentes humanas, & subito vela vertens insipientia agnoscat illius dignitatem eximiam, vel agnoscat eam omnino expetendam esse.

Causa. Causæ sunt quatuor, sumi potest hæc vel illa, summam omnes (efficiens) natura perfectius operatura advocatis in subsidium summis ingeniis Aristotelis, Demosthenis, Tullii, produxit artem (materialis) de omni quæstione perforantem. (formalis) in forma exactissima inventæ dispositæ, exornatæ orationis (Finalis) ut animis hominum dominari possit.

Prop. Lustremus hunc nobilem partum, ut dignissimum facile vel amplexu ostendamus.

Effecta. Regina artium Eloquentia fructus parit tam eximios, ut iis debite celebrandis nulla se parem facundia fateatur. Quod Orion in undis, Orpheus in sylvis, Amphion in saxis hoc in animis hominum demulcendis & attrahendis potest flexanimis eloquentia, quod acies in hostibus, torrens in arvis, fulmen in montibus, hoc in refractariis, rebellibus, induratis mentibus expugnandis, obruendis, sternendis potest dominatrix eloquentia.

Prop. Delibemus aliquid hujus artis pro viribus nostris, ut vel plausibus vel studiis vestris anhelantibus campi & fræna laxentur.

Comparatio. Est profectò illustri loco collocanda Philosophia innumeris Græcis Latinisque præconiis celebrata, sed pace tuâ cessari liceat, Philosophia, primas nihilominus deberi regnæ eloquentiæ.

Prop. Sed demonstrare nunc lubet, ut eo magis hæc digna laude vel expetenda iudicetur.

Habes ergo, candiditate eloquentiæ, Exordia ex locis omnibus intrinsecis deducta, de una eademque re pro utroque genere: quæ continuari ulterius possent, per locos extrinsecos, per historias, fabulas, sententias, apophthegmata, testimonia, per rostra, curiam, templa, fora, Cathedras laureatas, per
em.

emblemata, symbola, plausus, acclamationes, monumenta; sed iisdem ulterius deducendis immorari tædiosum foret.

Advertere hic juvat quoties ex locis intrinsecis exordium sumis, sumere te exordium ex v. scribis causa, ut vocant, idest quaestionis tuæ definitæ, quam tractas; deinde ex locis intrinsecis frequentissimè servire exordiis locum ab adjunctis, ut videre est in orationibus M. Tulli.

Modi diversi Exordiendi.

Etsi omnis materia desumitur ex locis Rhetoricis; dantur tamen præterea modi diversi exordiendi.

Modus primus ab argumentatione.

Facies syllogismum, pro exordio sumes majorem: minorem; dein insinuabis in propositione, minoris probationem tractabis in confirmatione, quam tandem sequetur conclusio.

E. G. Sit virtus persuadenda à pulchritudine.

Exordium. Miram in attrahendis animis gratiam habet & virtutem, Auditores, omnis pulchritudo; ideoque elegantia florum, fulgor auri, venustas gemmarum, facile oculos intuentium in sui amorem pellicere consuevit.

Prop. Ostendam quoque virtuti pulchritudinem inesse admirandam, ut illius amore capiamini.

Confirmatio. Deinde ostendit pulchritudinem illam, & conclusio urget illius studium.

Modus secundus à figurâ.

V. G. Suggestione, apostrophe, hypotyposi, prosopopæis, licentia, dubitatione, distributione. de quibus infra; sumamus suggestionem in historia Davidis deducentis arcam Domini. *Exord.* Jusserrat Rex Hebræus David arcam Domini deduci in civitatem suam, eumque in finem indixerat solemnitatem omni Israël. Quid verò ipse David? Num ante urbem suam consistens sacrum pignus accipere parat, splendidâ procerum corona cinctus? probabit consilium aula, non probat David. an regio fulgurans equo inter equestres turmas arcam ipse eminus in urbem deducit? aridet honos iste Israeli, nequaquam Davidi. pedesne igitur sed regio tamen ornata decorus splendidoque procerum agmine circumfulsus prosequitur? Hoc denique cælum exposcere videtur, sed respuit David. audite, qui non legistis, stupete. qui ignoratis, exuit David splendorem regium, induit li-

neum

neum Ephod arripit manu Cytharam, pedes componit ad saltum, & totis viribus saltat ante Dominum. Quid hic superi? quid terra? quid præsens Israel? quid secutus posteritas?

Prop. Date veniam Auditores, & pandam mysteria causasque divinas Davidicæ huius scenæ; atque hinc tacitus quisque colliget qua reverentia & amore non tam coram arca Dei, quam ipsomet Domino Eucharistico deceat comparere.

Modus tertius à tropo. Allegoria.

Exordium: Mare ingressi sumus miserabilis vitæ. mare py-ratis tempestatibus, naufragis horridum, mare animabus plurimis æternum fatale. Videndum est *aud.* & sollicitè prospiciendum, quâ ratione per funestum hoc pelagus in portum cælesti patriæ feliciter provehamur.

Prop. Si ministrabo hodie navem, vela, anchoras, remos, quorum beneficio salvi ducamur in portum desideratum.

Modus IV.

Ab aliquo Affectu.

Ut, gaudii in nativitate Domini, mœroris in passione, plausus & triumphus in resurrectione, amoris festo corporis Christi &c.

Demus exemplum in primò.

Exord. Exulta hodie cælum & terra in plausus laudesque solennes effusa: illuxit natalis Domini nostri Jesu Christi.

O Dies! O Lux! O Sol! O Beatitudo! Quis conceptus inveniat, quis verba fundat, quis vires exserat admirandæ festivitati pares? Lætare cœlestis aula, cujus vacuæ perlapsus luciferi sedes repatantur; Lætare tellus, mare, æther, sidera, elementaque omnia, quæ adventus Domini deinceps faciet in laudem conditoris gloriosius inclarere. Vos vero auditores mei ante alios dilatate pectus, subsultate præcordis, lerenate frontem, mentesque & linguas disponite in laudes natalis Domini quem vobis opto summè felicem.

Prop. Utque & gaudium & felicitas vestra crescat uberiùs in ipsis cælis aliquando perennatura, ite mecum ad cunabula Christi, aperiam fontem, haurietis abundè, copiosè perfundemini.

Modus

Modus Quintus.

Exordiendi sine Exordio.

Primò ex abrupto, ut vocant, quando orator sine limite & modo proruit in adversarium irâ, fervore, zelo urgente. Ut patet in illo Ciceronis : eoque tandem abutere Catilina patientiâ nostrâ.

Secundò. Ab ipsâ re statim potest Orator aliquando ordiri, quando Auditor dispositione non indiget. Ut *Exordium* : De virtute perorare decretum est mihi, cum in finem, ut quam hætenus titulis eximiis celebrari audistis, tandem totis affectibus amplectamini; pandite aures, aptate mentes, perorantem benevolè, ut soletis, excipite.

Tertiò. Ab ipsâ ratione seu argumento.

Ut *Exordium* : Est profecto admiranda pulchritudio virtutis, nullis coloribus dignè illustranda, nullis eloquiis satis deprecanda, cui suum decus flores, metalla, uniones, sidera demissè submittunt.

Proposio. Adumbramus eam penicillo scætem rudiori, & pro viribus nostris attemperato exornemus sermone, ut affectus & studia omnium in illa quantotius provocentur. Atque hæc de inventione exordiorum hic dicta sufficiant. plura particularia, uti de vitiis eorundem & virtutibus, dabuntur infra.

R E G U L A VII.

De Inventione Particulari certarum
Orationum.

ET si regulæ hætenus datæ servantur omni orationi inveniendæ, expedit tamen clarioris directionis gratiâ quædam de certis orationum generibus particularia adjicere.

Genus deliberativum. Quia suadendo, dissuadendo, hortando, dehortando, consolando, &c. effectum aliquem intendit semper & urget; debet rationibus efficacibus illum convincere: dein motum convenientem voluntatis addere; & tandem ad effectum præpositum impellere auditorem: ideoque dum suadet v. gr. dilectionem Dei. uti poterit rationibus sequentibus quia Deus est summum

munum bonum, quia summus benefactor, quia dilectionem mandat, quia non diligentes interire sint æternum, diligentes verò beneficiis afficit immensis & infinitis; addet dein motum, O paradus ipsa dilectio, O cælum, O divinitas, O quibus in vita, quibus in patriâ cœlesti exundatis delitiis vos Sancti Dei, qui hanc dilectionem cordi sumpsistis; quibus suppliciis excruciamini apud inferos, qui neglexistis, exhibete lanienas vestras infernales; O infelices animæ! pandite atria divum vestraque gaudia O cælestes animæ &c. Tandem sequetur adhortatio: auditores mei Deum præcipientem audite, rationem prælucentem sequimini, honestatem invitantem ne spernite, inferni rogos declinate, cælestes delicias ambite: diligite, ardete, & in amore erga Dominum Deum vestrum in finem usque perseverate. In hoc genere deliberativo videat orator ut prudenter se auditoribus suis accommodet, apud honestos honestas, apud plebejos utilitas prævaleat; coram dignioribus modestia, coram inferioribus authoritas peroret; refractarios aliquando styli vehementia deiciat, aliquando orationis lenitas inflectat; neque hic opus semper est magno molimine exordii, cum orator non veniat supplex sed beneficium audienti & consilium deliberanti daturus; quoniam tamen segnes aliquando auditores nanciscitur quorum ipse utilitatem desiderat, convenienti exordio disponet ordinariè animum audientis.

Genus Exornativum. Aliquando utitur solidis rationibus; ideoque peroraturus in laudem dilectionis Dei poterit adhibere argumenta eadem, quæ supra in genere deliberativo attulimus; poterit quoque eundem applicare motum, sed nullum urgebit effectum, aliquando utitur rationibus levioribus à rumore, famâ, testibus, annalibus, quibus res gestæ oratorio stylo exornandæ confirmantur; subinde nullâ opus est probatione, quando factum exornationi destinatum est omnino notum. Semper tamen in orationibus hujus generis orator exornat, amplificat, illustrat. Habetque locos Rhetoricos, sibi maximè familiares à partium enumeratione adjunctis effectis similitudine, comparatione, de quibus supra. In hoc genere conatur orator afferre splendida, magnifica, recondita: faciet subinde reviviscere urbes, patriam, populos in testimonia & plausus, eriget monumenta, pyramides, arcus

arcus triumphales cum symbolis & inscriptionibus; nam pro debitâ exornatione per figuram hypotyposin ad vivum repræsentabit constantiam martyris inter tormenta, piam mortem iustorum, funestum exilium despe atque peccatoris, cælitum delicias, damnatorum tormenta. &c. Subjiciet oculis splendorem urbium, templorum, palatiorum, virtutem belliducis adhortantis, præeuntis, pugnantis, triumphantis, & similia innumera. Amplissimum est hoc genus exornativum, vel demonstrativum, variasque orationes complectitur, ut gratulatoriam, saluatoriam, gratiarum actionem, funebrem &c. in hac ultima visum est paulò fufius propter frequentes illius nobilesque usus.

Oratio funebris. Continet luctum ex funere, & laudem defuncti; dicitur subinde solamen amicorum, documentum salutare, & conveniens epitaphium.

Exordium duci potest primò à communi conditione & lege moriendi, quam indicat scriptura: statutum est hominibus semel mori. Et probat ratio corpus mortale ab animâ immortalialiquando separandum. Secundò à luctu & funereo apparatu, cum aliquâ subinde invectiva in duritiem mortis, vel hyemis, quâ sublatus est amicus: addita tamen correctione, quia mors exequitur iura naturæ, aperitque viam ad patriam cœlestem: & hyems præbet occasionem honesto luctui opportuniorem per atratos dies noctesque densiores. Tertiò à dubitatione, sitne melior dies mortis die natiuitatis. 4. ab apophthegmatis, hyeroglyphicis, symbolis. Plato, ait, vita nostra sicut flamma stupæ à minimo vento extinguitur. Brachmanni mittunt vicinis regionibus arefacta folia, cum addito: talis est hominum vita. Egyptii in sepulchro Phœnicem sculpunt cum lemmate: Evolabit. s. à facto illustri, quale est illud Caroli Quinti post abdicationem imperium terram osculantis & dicentis: nudus in terram veni, nudus revertar. Et illud Iustini Imperatoris iubentis lectum suum cinere inspergi & dicentis: ecce nunc in pulvere dormiam, quia pulvis sum, & in pulverem convertar. Sextò, potest aliquando Orator in funere celebriori apostrophem facere ad montes & arva, ad urbes & oppida, ad fontes & flumina, ut fundant undas lachrymarum, ut pullatâ veste assistant

assistant honori ultimo Domini sui. *Septimò.* Ex abrupto, cum Cicerone in morte Crassi: O fallacem hominum spem fragilemque fortunam, & inanes cogitationes & contentiones, quæ in medio spatio sæpè franguntur & corruunt. *Octavo,* ab aliqua sententia, vel sacra, ut: Pretiosa mors justorum. vel profana, ut Seneca: Non domus est hoc corpus, sed hospitium, quod relinquendum est. Tandem à variis circumstantiis vitæ, officii, morbi, mortis, loci, temporis, aliisque similibus.

Propositio. Pollicetur laudes defuncti, potestque hoc modo viam sternere ad confirmationem. Abstergamus paulisper lachrymas, imperemus dolori, & reliquum mœoris funerei strepitum removeamus; ne totus moriatur Carolus æternum victurus; recolamus eximias illius virtutes, hac suprema funeris hora, pro gloria defuncti, pro solatio amicorum, pro ædificatione communi omnium &c.

Confirmatio. Continet laudes defuncti, quæ duci possunt à dotibus animi & corporis, à virtutibus & gestis præclaris; potestque his laudibus immiseri pro sapia, magistratus, & officia, quæ administravit, & ipsum genus mortis, singulare, serviet aliquando conceptus generali exornationi toti, dum erigitur castrum doloris vel mausoleum suis cum Emblematis, symbolis & inscriptionibus, quæ contineant & illustrent virtutes & benè gesta; proponatur sub allegoria felix navigatio ad portum, peregrinatio ad patriam, suggerat conceptum insigne gentilitium, aquila, liliū, rosæ, leo, fons, mons, arbor, stella, & similia plura, quæ symbolicè exornent & amplificent facta illustria, cum eximia subinde hipotyposi, & ad vivum repræsentatione: porro quæcunque regulis superioribus de genere exornativo proposita sunt, & potissimum, quæ regula præsentī adferentur, huic quæque materiæ servient, ipsaque natura & ars oratoribus pro circumstantiis rerum loci, temporis, plura subministrabit.

Conclusio. Poterit primò renovare decentem luctum, solari amicos ex vita honesta defuncti, quam liceat rursus in cælo amplecti. 2. invitare ad imitationem virtutum & frequentem memoriam mortis plurimum profuturam, ipsorum etiam ethnicorum iudicio, ideoque Ptolomæus rex Egypti

Ægypti in epulis iussit cranium apponi, & moneri mortem. 3. poterit subinde per figuram *Prosopopæiam* induci loquens defunctus, monens iustitiam, religionem in Deum, honestos sanctosque mores, & italem vitam, qualem quisque constitutus in morte & æternitate optaret se elegisse. Cui vicissim & gratias agant vivi, & polliceantur memoriam illius nunquam deponendam: atque si nævus forsan aliquis remoretur à cœlesti patria, in quam nihil coinquinatum admittetur, opera pietatis deferenda. 4. denique poterit parari epitaphium vel inscriptio sepulchralis, quæ optima fuerit, si ponat breviter aliquid in laudem defuncti, & ædificationem legentis, qualis est illa *Sylvii*. Ut moriens viveret, vixit ut moriturus. Hæc de funebri paulò fusius propter causas antedictas, cæterum in orationibus gratulatoriis, saluatoriis, gratiarum actionis &c. Orator dat causas suæ gratulationis, salutationis, gratiarum actionis, easque exaggerat à circumstantiis &c. addit applausum, & felices apprecationes, offert & obsequia, invitat in vota superos &c. Sed his omnibus fusius immorari necesse non erit; tum quia rarius hæc orationes occurrunt, tum quia orationis prudentia ex principiis generalibus hinc inde inspersis advertet, quid pro circumstantiis rerum exigatur.

Genus iudicial. Desumit suas probationes potissimum ab adiunctis loci, temporis, personarum, à testibus, rumore iurejurando, & legibus conciliat iudicem à laude æquitatis, commendat iustitiam ex bono publico & privato &c. est hoc genus in usu rariori apud orationes, postquam jurisperiti hoc forum occuparunt, plura vide reg. 2.

REGULA VIII.

De varietate, raritate, ornamentiisque aliis in orationes quasunque inducendis.

Ufficiunt quidem Regulæ hætenus allatæ ad inventionem *Scorum*, quæ persuasioni sunt necessaria; visum tamen est præticularia quæ ad ornamenta adjicere, quæ magis oblectent, rapiant feliciusque submittant imperio orationis humanas merites & simul tædium à dictione frequenti amoveant; sunt igitur sequentia. *Primò.* Res reconditæ, illustres, admirandæ; ut cælestia, ut arcana quædam naturæ, maris, terræ,

sapientiæ, ingeniorum, artium; ut revolutiones imperiorum, ut heroæ gesta virorum principum, ut casus tragici, ut triumpho, monumenta, mausolæa, basilicæ; hæc & similia dabit in rebus naturalibus Aristoteles & Plinius: In eruditione Græca Plutarchus, in Romana Lipsius & Livius, in sacra veteri & nova Sallianus, in œconomia sanctorum Bolandus. in orbe toto Theatrum vitæ humanæ, & Mundus symbolicus.

Secundò: Fictio aliqua seu conceptus idoneus moderatus tamen, nec plarè Poëticus; ideoque prudentia divina ducat clientem per cælos, terras, maria: ut ad agnitionem & amorem conditoris disponat, amor divinus de antro Bethelémico, vel monte Calvariæ perorans faciat inardescere mentes humanas, in amorem reciprocum erga Dominum in sua incarnatione & passione stupendè amantem. Europa peroret ad Reges principesque suos, de concordia animorum beligerantium & unitate veræ religionis, pro augenda gloria sua & salute &c.

Tertiò, Locus Rhetoricæ gratior à similitudine vel comparatione, comparando vel assimilando virum illustrem Soli, aquilæ, leoni; viraginem piam, rosæ, lilio, palmæ; Ecclesiam Dei vel cælo syderio in varia alstra majoris minorisque magnitudinis, claritatis, virtutis distincto, vel militiæ factæ per varias turmas sub diversis præsulibus, signis, armis adversus hostes, mundum, carnem, demonem victorioso de præliantem: vel Paradiso terrestri in varias areolas Virginum, Confessorum, Martyrum, sacris Christi fontibus rigatus diviso.

Quartò: Historia rarior & illustrior secundum artem Rhetoricam deducta, in qua misceantur colloquia & consilia, exhibeantur vultus & actiones, excitentur gaudia & luctus, dentur causæ rerum, relinquatur Auditor dubius de eventu, consulatur, extimuletur, promoveant motus, apostrophe, exclamatio, deprecatio, sustentatio, hypotyposis, proloporia; exempli gratia in historia Manassæ pœnitentis adducis scelera, vaticinatis vindictam, exhibes tragediam, quomodo Rex capiatur, ducatur in Babylonem, conjiciatur in carcerem, obruatur vinculis, pascatur modico pane, aqua, aceto, inducis lamentantem & deliberantem, excitas ad spem exhibes pœnitentem, quomodo sternatur humi, tundat petus,

Deus, fundat lachrymas, hæcque voces æternitate dignas promat: Domine Deus omnipotens, tu secundum multitudinem bonitatis tuæ promisti remissionem iis, qui peccaverunt tibi: peccavi super numerum arenæ maris, non sum dignus intueri altitudinem cœli & nunc flecto genu cordis mei, remitte mihi Domine, remitte: in me ostendes omnem bonitatem, & laudabo te omnibus diebus vitæ meæ. Tandem subjungis. O lucidus carcer, O aurea vincula, O regię dapes panis, aqua, acetum! O immensa Dei bonitas! &c; liberatur Manassés, redit Hierosolymam, restituitur regno &c. O quisquis es peccator grandium scelerum reus, sume animum, sequere Manassém, supplica Deo, in gratiam radi.

Quintò. Emblemata, ænigmata, hieroglyphica, symbola emblematica: Arca Noë sublemmate: Surgit surgentibus undis, denotans Ecclesiam per persecutionum undas altius eminentem & triumphantem. Ænigmatica statua Nabuchodonosoris, ex auro, argento, ære, ferro conflata, subitoque contrita, proponens ruinam quatuor monarchiarum & rerum omnium vanitatem. Hieroglyphica fax olim ante principes accensa, monens præluendum subditis bono exemplo. Symbolicus mons Olympus, representans virum perfectæ virtutis, qui in culmine mentis existens, & rationis imperio omnia moderantis, rideat terrena omnia, Deo suo conjunctus, quem juxta illud horatianum: Non vultus instantis Tyranni Mente quatit solida; ne: Auster Dux inquieti turbidus Adriæ, Nec fulminantis magna Jovis manus, Si fractus illabatur orbis, Impavidum ferient ruinæ.

Sextò. Acumen eruditum; est autem acumen quando ingeniosè luditur, vel in re ipsa, vel verbo: optimum plerumque est acumen in discorde concordia, quando contraria vel repugnantia de se dici videbuntur. Acumina sunt sequentia: paupertas spiritus summa opulentia: mysterium Eucharisticum caligo illuminans. Dominus mundi est, qui mundana spernit: quod pauperi dedetis, retinebis; quod negabis perdidisti: miser est qui nunquam miser fuit: dulcedo avium ducit in avia: mella voluptatis felle suo necant *Brevitas* vita molestia. *Corpus* corpus sepulchrum: ne moriaris æternum, semper tibi morere. Hæc & similia, ut

in oratione gratiam & effectum optatum sortiantur, amplitudine & splendore oratorio illustrentur.

Septimo. Figura nobilior ampliori campo triumphans. Hypotyposis exhibeat viva descriptione tragædias, prælia, triumphos, vitia, virtutes, florem regnorum & ruinam, peccatoris desperationem, pii hominis lætum exitum. Apostrophe convertatur ad vicina & remota, ad superos & inferos interrogando illos, quo præmio, hos, quo supplicio afficiantur bene & male acta. Prosopopæia inducat loquentia animata & inanimata, terras, sydera undas, elementa & convertant in laudem conditoris humanum genus: inducat exultantes & invitantes cælices, damnatos verò lugentes & desperantes &c. Suggestio suspendat auditorum animos in materiâ nobili ad illustrem effectum: ut Philippus secundus Rex hispaniarum moriens, quid commendat filio, pompam funebrem, mausolæa erigenda, gloriam familiæ? non ista sapiunt in agone ultimo: sermionem afferri iubet, forsitan ut promat arcana majorum, thesaurum Indicum, iura regnorum? nec ista placent; pietas, spiritus, sanctitas, leccam adorant rationem, disciplinam producit corpori castigando præparatam, his usus verbis: cape fili piæ instrumentum laniæ flagrum, & patris atque avi sanguini, quo respersum vides, addetuum. O purpura admiranda! quam proprius regum sanguis distinguit.

Octavo. Tropus illustrior potissimum allegoria, per quam v. g. Homo deditus virtuti ingrediatur campum Martium, armatusque scuto fidei sternat hostes mundum & infernum; jam se immittat in turbulentum mare adversitatum, velisque ad captandum divinæ gratiæ favorem expansis, remisque valida manu admotis frangat furorem procellarum, & luctetur in portum desideratum; jam consistens in monte sublimi, æris injuriis super ore, animum immortalem tumultibus corporeis & mundanis liberum tollat ad astra, ad Deum ultimum finem, beatitudinem suam: jam immittat se in patientissimos campos, fruges albescentes metat, congreget in fortunata horrea animarum s. luti intentus: jam admotis alis libret se in ipsum cælum, & incendiis seraphicis immixtus æstuet, ardeat, conflagret amore Dei super omnia dilecti. Habes ergo hic lector varietatem multiplicem orationi illustrandæ idoneam, illam autem, quæ oritur ex diversitate dispositionis vide regula sequenti.

REGULA IX.

De dispositione orationis & distributione rerum inventarum in suas classes.

INvenimus hactenus ea, quæ necessaria sunt orationi ad persuadendum; exigitur nunc etiam, ut inventa discamus in ordinem debitum distribuere ne confusè agendo confundamus potius Auditorem quàm dirigamus, cum nostræ pariter artis confusione: neque minus necessaria est Oratori ordinata argumentorum dispositio, ad expugnandas mentes humanas, quam belliduci formata militum acies ad opposita castra subvertenda; igitur

Primò. Distribue orationem in suas partes generales, exordium, propositionem, confirmationem, perorationem, & aliquando narrationem, de qua Regula sequenti: singulis verò istis partibus assignato singula ista ex materia inventa, nimirum exordio & propositioni, quæ disponunt Auditorem ad rem bene audiendam; confirmationi, quæ valent ad probandum & convincendum intellectum; perorationi, quæ motum excitant, effectumque dum opus est urgent.

Secundò. Dum plures rationes in confirmatione concurrunt pone firmissimam primo loco, mediocres in medio, excellentissimam in fine: voco excellentissimam, quæ pro circumstantiis Auditorum plus est ponderis plaususque habitura. Hinc dissuasurus peccatum, quia est fœdissima labes animæ, offendit Deum, cæloque exturbatum hominem damnat; primo loco pones offensam Dei: secundo labem animæ, tertio reliqua. Si rationem unam voles pluribus aliis rationibus stabilire, primo loco pones rationem fundamentalem, & postea reliquas subiunges; hinc in dissuasionem peccati ostendes, quomodo illud offendoat Deum, deinde exaggerabis hanc rationem per comparisonem, ostendendo, quomodo honestus Filius aut servus horreat agere contra amantissimum Patrem aut Dominum &c. Tertiò idem confirmabis per exempla Sanctorum summè detestantium peccata, ne Deum offenderent

Tertiò. Servabis ordinem naturæ, & temporum in dispositione, ideòque quæ prius gesta sunt, prius memorabis, & de adolescentia tendes in juventutem & senium, de ortu in occasum,

occafum, de caufa rei in effectum: attendes etiam, ut femper crefcat oratio, ideoque leviora prius adlucentur, v. gr. in laude & vituperio: & deinde quæ gravioris funt momenti.

Quartò, circumfpice quo loco vel hiftoria patheticè deducenda, vel affectus nobilior continuandus, vel figura illuftrior protrahenda; & tandem expende, ferviatne potius orationi tuæ Enthymema, an fyllogifmus; & in hoc ne prius velis tractare majorem an minorem.

Ut verò practicè melius docearis modum & varietatem difpofitionis, difponam unam eandemque rem quatuor diverfis modis à quadruplice argumento: materia fit virtus perfuadenda ab honefto, ab utili, à contrario, ab exemplo; igitur primò, affigna exordio honeftatem, confirmationi utilitatem cum exemplo. perorationi contrarium, & erit tunc hic fenfus & ordo:

Exord. Tanta eft virtutis honeftas & pulchritudo, ut in illius comparatione fordeat metallorum fulgor, fofculorum decus, fyderum venuftas, & quidquid amplius elegantiae aut fplendoris poterit cœleftis cum terreftri orbe parturire: unde nos meritò oporteret totis viribus ad cultum nobiliffimæ virtutis impelli; fed quoniam ad hujus fublimitatem honeftatis nofta non facilè affurget facundia: fepofitâ tantisper eâ utilitatem virtutis magis attemperatam viribus noftis aggrediamur; ut illa perfuadente toti virtutem complectamur. Confirmatio adducit hanc utilitatem ex virtute promanantem, fubiungit dein exempla fanctorum, qui idcirco virtutem ferventiffimè funt complexi: & tandem hoc modo contrarium addit Epilogus: Quis igitur virtuti non ftudeat, de qua tanta fluunt in humanum genus emolumenta: quis eam non omni cultu profequatur, quâ neglecta deviamus in oppofita vitia, provocamus vindictam iuftiffimi numinis, ocludimus nobis beata fuperum atria, deturbamus nos in ignes inferorum nunquam tota æternitate extinguendos.

Secundo, affigna exordio contrarium, honeftatem verò & utilitatem confirmationi, exemplum conclusioni. hoc modo.

Exordium: Non poteft ulla naturæ aberrantis barbaries parturire litem fimilem peccato, quod contra fanctiffimas Dei leges confurgens tali fœditate & calamitate animam huma-

humanam obruit: qualem non nisi patefacta inferni abyſſus in damnatis ſpiritibus poteſt exhibere. Sed quàm enormis eſt ſeditas peccati, Auditores. tam ſcitote eſſe eximiam honeſtatem utilitatemque contrariæ virtutis; ut quantum illud deteſtandum; tantùm hæc merito ſit amplectenda. Luſtre- mus hanc honeſtatem utilitatemque ſingularem nobiliffimæ virtutis; ut nemo ſit omnium in hoc nobiliſſimo conſeſſu, cui non illa deſideratiſſimo ſucceſſu perſuadeatur. *Confirma- tio* dein adducit honeſtatem & utilitatem virtutis, & *Epi- logus* addit exemplum hoc modo: Agnovimus, Auditores, admirabilem virtutis honeſtatem, ſimul & utilitatem nullâ ſacundiâ ſat dignè celebrandam; quis illam non votis om- nibus ambiat, quis non inſequatur veſtigia ſanctorum om- nium, quî hac honeſtate virtutis & utilitate invitati viribus omnibus illam coluerunt: reſpicite divos Dominicos in ſan- ctiſſimo zelo divini honoris indefatigabiles, conſiderate Franciſcos Seraphicos in Chriſtiana humilitate admirandos: ſpectate Ignatios Lojolos igne ſacro in Deum & proximum exardeſcentes; horum & aliorum ſanctorum glorioſo exem- plo vos quoque in virtutis ſtudium ſinite velociùs propelli, &c.

Tert. d. Aſſigna exordio exemplum, & reliqua dein ſe- quantur.

Exordium. Miramur invictam martyrum inter tormenta in- humana conſtantiam: In aſtra extollimus indefeſſos, conſello- rum pro divina gloria labores: encomiis immortalibus exor- namus virgines pro angelica puritate ad mortem uſque de- certantes; perſpectam habuerunt illi admirabilem virtutis honeſtatem ſimul & utilitatem; ideoque ab illius ſtudio nul- lum laboris, tormenti, aut mortis genus eos potuit remorari. Expendamus & nos, Auditores, utramque uberius, & pari ardore in virtutem nos inflammari advertemus. *Confirmatio*, denique utraque tractat, & contrarium ponetur hoc mo- do in conſeſſione: Ite, ite nefarii homines, ſpuma generis humani, abortus honeſtæ naturæ (ite, virtutem ſpernite, ſceleribus indulgete, majeſtatem divinam violate; in quas cloacas & calamitates vos demerſeritis, tunc luculentè cer- netis, quando poſt vitam mortalem videbitis vos inter hor- rendos dæmones igneſque non extinguendos verſari &c.

Quarto. Assigna Exordio utilitatem, & reliqua reliquis partibus.

Exordium. Grandis est utilitas virtutis, quam non nisi cœlites ipsi eandem experti dignè valeant extollere: hæc copiosos gratiæ divinæ fontes aperit: hæc in amicitiam & arcana supremi numinis inducit: hæc perennes cœli delicias summæ que boni possessionem æternam parit, ut merito quivis commodorum suorum studiosus virtutis studium totis affectibus complectatur. Sed cum in eo virorum eximiorum confessu me deprehendam, quorum nobiles animos honestas magis oblectare consuevit, vel quoniam de hac utilitate alias hoc loci peroratum est, hinc illa nunc seposita, honestatem virtutis admirabilem ea, qua licet venustate exhibeamus.

Prop. Exspatiemur igitur in Paradisum insolitum, in orbem astriferum, in pallatia divinitatis, & regia virtutis honestas in sui amorem gloriosus nos prope esset. *Confirmatio* dein tractat de ista honestate, quam contrarium ulterius illustrat, & confirmant tandem motum in conclusione exempla majorum; qui honestate virtutis incensi præluxerunt Orbi, & stimulos addunt posteris ad gloriosam æmulationem.

REGULA X.

Particularia quædam de singularis Orationis partibus; Exordio Propositione, Narratione, Confirmatione, Peroratione.

Quoniam de dispositione Orationis in suas partes regulâ priori actum est, convenit hic subungere, quæ singulis partibus ulterius sunt cognoscenda, igitur

Exordium. Quod est prima Orationis pars idoneè disponens Auditorem ad ea, quæ disponuntur benè audienda, sit floridum in materia selecta, & grata varietate: procedat aliquando à loco intrinseco definitione ætymologia, similitudine, comparatione, adjunctis &c. Aliquando ab extrinseco, ut Historiâ, Parabola, Symbolo &c. Subinde à figura nobili ut Sustentatione, Apostrophe &c. Cicero secundo de orat: numero 316. exigit. ut Exordium sit acutum, instructum sit sententiis, acuratum, aptum verbis: acutum erit, si ingeniosis acuminibus illustretur, de quibus supra Regula

gula octava; instructum sententiis erit, si contineat sententias, id est sensus cum peculiari virtute, energiam, documento, sapienter prolatos. Quales sunt hi Seneciani: Quem lape casus transit, aliquando invenit. item: Alium silere, quod voles, primus sile. alique innumeri: acuratum & aptum verbis esto, si neque res & voces idoneæ defint, neque inidoneæ & inutiles intrudantur. Tandem requiritur, ut Exordia sint propria causarum, id est, ut cum quæstionibus tractandis bene cohæreant, & in eandem Propositionem recta influant; hinc facile colliges, quæ sint vitia Exordiorum Rhetori vitanda: nimirum si virtutes ante dictæ negligantur: si separatum sit à causa, non cohærens cum quæstione & materia tractanda: si commune mihi & adversario serviens in utramque partem; si vulgare, pluribus aliis materis communicabile; si mutabile, id est, facile mutat s verbis utrimque & mihi & adversario conveniens: si superfluis & inutilibus farciatur: si nimis longum, si absolum, incomptum, re-coctum. Quod stylum concernit, incedat exordium magnificè gravitate periodicâ, idque adeo severè observat Marcus Tullius, tametsi reliqua oratio alio stylo feratur, initium tamen aptitudine numerosâ periodice circumferebatur.

Propositio. Proponit, qua mente Orator sit dicturus, quo collimet, quid intendat persuadere; ideoque Scopus orationi præfixus semper constituat Propositionem, debet illa esse brevis & clara, ut Auditor apertè cognoscat, quo vergat Oratio, hic aliquando dividit Orator dictionem in partes, claritatis gratiâ; hic benevolentiam captat Auditorum; hic ad superos subinde conversus præsidium Orationi efflagitat, sed ex re natâ opportunè, accommodatè. Aliqui Propositionem cum exordio unam partem faciunt, in qua disponatur Auditor, reddatur docilis, attentus benevolus, secundum dicta paulo ante & supra Regula septima.

Narratio. Definitor explicatio rerum, & quædam quasi sedes & fundamentum constituendæ fidei, vel est relatio facti alicuius, cui confirmatio innitetur: ideoque si Judex sit urgendus ad puniendum reum debet prius delictum produci, quod postea in confirmatione ulterius exaggeretur. Debet hæc Narratio esse brevis & clara, estque diversa

ab

ab aliis narrationibus, quæ aliquando in confirmatione oratorie, patheticè, ornate deducuntur ad concitandos affectus potentes. Rarior est hujus, de qua hic agimus narrationis usus, cum frequentius adhibeatur in causis forensibus, ad iuris peritos nunc translatis.

Confirmatio est potissima pars orationis, in qua solidam exercere artem Orator debet, ut probet quæstionem propositam, & intellectu Auditorum credibilem faciat, alioqui nulla ratione persuadebit, aut finem suum obtinebit. Quo ordine rationes seu argumenta sint collocanda, dictum est Regula antecedenti. Dum plures rationes adhibentur, poterit post singulas motus aliquis subjungi. Ut hæc: gratiâ divinâ privat animas fatale peccatum, & quisnam tam iniquus in seipsum esse poterit, ut consensum illi præbere pergat? Quis jacturam bonorum temporalium prævidens ultro prædones accersat. quis non vires exserat, arma, corpus, vitam obiciat iniquissimo hosti? &c. Poterit etiam motus iste omit- ti, & planè in finem reservari, prout utilitas exiget & varie- tas. Procedit ordinariè Confirmatio per enthymema vel syllogismum, qui tunc etiam necessarius est, cum dempta illius una Propositione, non foret sufficiens probatio; hinc si po- nas hoc Enthymema: Joannes non tendit per ardua ad cæ- lum; ergo illud non obtinebit: non satisfacis, ideoque Majorem propones hoc sensu: Semper per ardua ad cælos tenden- dum esse ostendit doctrina & vita Christi, exhibet vita San- ctorum omnium, docet sanctissima ratio: magna scilicet præ- mia nobilesque thesauros non esse otio & voluptate venalia &c. Post quæ omnia rhetoricè deducta, descendis ad pro- bandam Minorem, quod nempe Joannes non tendat per ar- dua; & tandem sequetur Conclusio &c. In Syllogismo au- tem qualicunque, illa pars sive major sit, sive minor, est acu- ratius & copiosius tractanda, quæ plus conferet ad propo- situm finem, idque Rhetores crinomenon vocant. Ad confir- mationem pertinet refutatio, quæ adversariorum argumen- ta dum opus est, refutat, vel initio vel sub finem: desumi- tur illa ex hisdem locis, ex quibus argumenta ad probandum petuntur. Ostendi aliquando potest allata esse falsa pro ve- ris, incerta pro certis; subinde contraria serio revelluntur subinde contumptim exploduntur: aliquando leni eloquio occurritur adversario; Aliquando acri, concitato, ferventi, mixtis figuris, interrogatione, ironiâ, exclamatione, susten- tatio-

tatione; varietatem in hac parte orationis, seu confirmatione sedulo curet orator, jam à majori, jam à minori ordiatur: aliquando ratio seu argumentum simpliciter ponatur: aliquando in aliqua sententia, historia, fabula inclusum profertur; similitudines & comparationes delectent: allegoria, metonymia frequentius exornent: historiae aliquandè breviter condensentur, aliquando una illustrior diutius animos teneat. De hac varietate vide plura supra Regula nona. Tandem curetur, ut apta transitione partes connectantur. *Primo* Per repetitionem prioris, ut vidimus quam barbarè in Deum consurgat peccatum; videamus etiam, quàm tyrannide in nos ipsos debacchetur. *Secundo*: Per dubitationem, ut: immanem injuriam per peccatum inferri Deo postquam demonstravi, Auditores, judicatisne opere pretium me facturum, ut exhibeam horrendas tragœdias, quas cum animabus nostris furia infernalis ludit? *Tertio*. Assurgitur à minori ad majus, ut: quid diutius disputo, Auditores, quam sit fœda labes animæ peccatum; cum offerant se longe grandiora, quæ ipsius fugam potentissimè persuadeant, ipsummet jugulum vestrum petit immanis bellua? depredatur animas vestras, omni que bono spoliatas æternis suppliciis horrendum mancipat. *Quarto*. Sit transitio per anteoccupationem, ut: dicet forsitan aliquis, sit peccatum fœda labes animæ, ergone idcirco tanto illud molimine devitabo? devitabis. nisi posita humanitate in pecus transite, nisi ab honesto beatorum consortio segregari, nisi ab atriis divum, à conspectu summi Dei regis volueris æternum arceri. Pluribus transitionibus ne longior sim supersedeo; interm in expertus eloquentæ tyro, si transitio deficiat, consideret, qua ratione in discursu naturaliter connectere seriem rerum diversarum volet, atque ita se pariter juvet in compositione, donec ulteriori exercitio experienciâ & lectione Authorum perficiatur.

Peroratio. Infert tandem ex præmissis conclusionem, addit motum animorum, urget, cum opus est, effectum. Magna vis & adulta ars requiritur, ut animis hominum dominemur, ideoque olim dum plures Oratores adhibebantur in eadem oratione, hæc pars Marco Tullio deferbatur: asserit is, in partitionibus perorationem tribus partibus constare, enumeratione, amplificatione, affectu, Enumeratione imprimis, quia breviter repeti solent, et si

non

non semper rationes in confirmatione allatæ, subiunguntur dein amplificationes & affectus, de quibus egimus supra Regula sexta. Aperiendi hic sunt omnes eloquentæ fontes, ut finis orationi præpositus obtineatur. hic languentium, desolatorum, frigidorum animi erigendi, excitandi, inflammandi, hic rebellium, induratorum, refractoriorum pectora domanda, perfringenda, prosternenda, hic quidquid in mentibus ullaratione obsistit, potenti eliquio ad bonum vel majus bonum est expugnandum; unde per hypotyposin immittimus nos in vicina & remota, in cælum & terram, & subjicimus oculis absentia; per prosopopæiam inducimus plaudentes superos, lamentantes inferos, gementes inter Turcas Christianos & subsidia efflagitantes, & similia innumera; hic laxantur affectibus diversis plenissimi impetus ad gaudium, tremorem, plausum &c. Advertere sedulo oportet, ut peroratio debito fine claudatur, quod in genere deliberativo facillimum est, urgetur enim post amplificationem & motum effectus propositioni præpositus. In exornatione id est perquam difficile, quia sistitur in delectatione, nunc hac nunc illa diversitate materiarum & circumstantiarum; hinc finitur aliquando peroratio, ista per exclamationem, optationem, apostrophem ad Cælum, Terram, Urbes, Patriam, per Applausum, Acclamationem, Ephemeronema, Emblema, Symbolum, Inscriptionem, Monumenta, Arcus triumphales, Pyramides: Et quandoque per submissionem modestam eloquentiæ imparis, reverens silentium in arte sublimi & ampla, vires Oratoris excendente, In genere judiciali facilius quoque est Epilogus, quia urgetur Judex in vindictam contra reum & commiserationem erga innocentem. Orationes invectivæ & similes suo modo quo cœperunt, in exitum, runit. Inspice Orationes infra annexas, quæ diversos pro diversis generibus fines tibi fusius exhibebunt, noveris tamen, tunc te in peroratione maximè dominaturum animis Auditorum, eosque in affectus desideratos inflammaturum, quando in te ipso prius ejusmodi motus affectusque concitaveris.

* *

*

REGULA XI.

De Elocutione.

Invenimus & disposuimus hætenus in ordine ea omnia, quæ orationi ad persuadendum sunt necessaria: super est inventorum & dispositorum conveniens elocutio: nimirum ut ipsa oratio debito modo componatur & ad audientes proferatur: in hunc finem requiruntur sequentia. Primo, bona latinitas vocabulorum priorum. Secundo ornatus troporum. Tertio, Decus & robur figuratum. Quarto Triplex dicendi diversum genus. Quinto, ipsa praxis compositionis, junctura, collocatio, imitatio. Sexto memoria & pronuntiatio de quibus omnibus ordine differemus, atque ita structuram orationis ad optatum finem perducemus.

De bona latinitate.

Et Primo quidem in compositione orationis adhibenda sunt vocabula benè latine ab authoribus classicis approbata, quales sunt: Cicero, Varro, Quintilianus, Cato, Columella, Plinius uterque Cæsar, Livius, Valerius Maximus, Salustius, Curtius, Seneca, Virgilius, Tacitus, Ovidius, Horatius, Claudianus, Lucanus, Juvenalis &c. Catullus, Propertius, Terentius, Plautus, quidam tamen poetarum post correctionem sunt legendi: advertendum autem tametsi poetarum ante dictorum latinitas classica sit, nihilominus locutiones omnino poëticas esse in oratione non esse adhibendas: quales sunt hæ Virgilianæ olli, admittier, iniecere manum paræ &c. quoniam vero longæ est experientiæ probatorum vocabulorum proprietatem ex authoribus classicis colligere, poterit typo aliquis juvari per dictionaria & lexica approbata, perque ipsum Calepinum qui authores vocabulorum addere solent. Si scire desideret quæ vocabula sint verè Ciceroniana, consular Nizolum, qui ea sedulo ex authore collegit, porro inter vocabula latina sunt alia aliis nitidiora, consonantiora &c. & quæ uno in loco gratiosa sunt, displicent in alio, ideoque aurium iudicium, lectione authorum & exercitio frequenti confirmatum discrimen habet.

De Tropis.

Magnum addit ornamentum orationi tropus, qui nomen

men invenit à *triv* verito: & definitur mutatio vel conversio vocabuli unius, vel integri sensus à propria significatione in alienam cum virtute, estque illa virtus in singulis tropis diversa. Talis tropus est: ardet ira; ubi vox ardet de igne disciolita, significat irasci: sunt autem tropi undecim, quorum septem subsistunt, & fieri possunt in uno verbo, nimirum Metaphora, Metonymia, Synecdoche, Antonomasia, Catachresis Metalepsis, Onomatopœia: reliqui sunt in sensu integro, Allegoria, Periphrasis, Hyperbole, Hyperbaton.

Metaphora latine translatio, troporum nobilior est, quando vocabulum transfertur de loco proprio in alium propter similitudinem, quæ intercedit: idque tribus potissimum de causis fieri solet. *Prima*: quia aliquando deest vocabulum proprium, ideoque substituitur latinum translatum: ut gemmant vites. *Secunda*: quia Metaphora rem melius exprimit, ut incensus iræ. *Tertia*: quia est ornatior: ut florent studia. Quatuor autem modis fit Metaphora. *Primo* dum vocabulum transfertur à re animata ad animatam, ut rugitus Tyranni, Cicero vocat Gabinium Laternarium Catilinæ, & Pisonem Furiam. *Secundo*, ab inanimato ad inanimatum, ut floret Religio Cicero in Pisonem: alios ego vidi ventos, aliis tempestatibus non cessi. *Tertio* ab inanimato ad animatum: ut floridus homo. Cicero in Verrem: ipse inflammatus scelere in forum venit. *Quarto*, ab animato ad inanimatum ut lata pascua. Cicero Tusc. i. honos alit artes, & pro Ligario: cupus latus ille mucro petebat? Estque hæc species omnino grata, dum rebus sensu carentibus actum quendam & animos damus: gratus est hic tropus propter similitudinem quam involvit, quæ si vel desit, vel sit ablonga, inconveniens & nimium remota, transit in vitium Metaphora, & definit esse Tropus.

Metonymia Tropus pariter illustris significat certis modis unum per aliud. *Primo* effecta per causam, ut: legi Ciceronem, pro illius scriptis. Cicero: quos amisimus cives, eos Martis vis perculit. *Secundo*, causas per effecta, ut pietas exulat, id est, pii exulant. Cicero: quamdiu nos furor tuus eludet, quem ad finem sese effrœnata jactabit audacia? *Tertio*, contentum per continens, ut: Germania bellicosa, pro Germanis. Cicero: tu luctum senatus, tu desiderium equestris

equestri ordinis, tusquillorem Italiae, tu curiae taciturnitatem annuam, tu silentium perpetuum fori in maledicti loco ponas: in Pisonem. *Quarto*. rem per signum: ut magistratum per falces, pacem per togam, bellum per sagum. Cicero in Pisonem: Quid tandem in isto versu reprehendis, cedant arma togae? Quid nunc te a sine litteras doceam? non dixi hanc togam, qua amictus sum, sed quod pacis est insigne & otii. Toga gestabatur tempore pacis, tempore belli legum.

Synecdoche, seu intellectio, intelligit ex parte totum, aut ex toto partem. Prioris generis sunt 1. ponere partem integram pro toto, ut lecta lugent pro domibus. 2. Speciem pro genere, ut parricidam pro scelerato. 3. Unum pro multis, ut Germanus vicit, pro Germani vicerunt. 4. Materiam pro re, ut ferro occubuit pro gladio. Secundi generis sunt primo, ponere totum pro parte, ut bibit Rhenum. 2. Plures pro uno, ut quid memorem Pompejos. Julios, Scipiones? 3. Genus pro specie, Cicero: Complexus es illud funestum animal ex civili cruore, ex omnium scelerum importunitate concretum. Ad hunc quoque tropum refertur, si ex antecedentibus intelligantur sequentia: aratra iugo referunt suspensa iuventi. Virg. Ubi indicatur tempus vespertinum. Servit hic tropus libet aliis poesi quam Orationi.

Anonomasia, ponit aliquid pro nomine per excellentiam: ut Orator Romanus, Doctor gentium, pro Cicerone & Paulo. *Cathachresis* ponit verbum improprium pro proprio: ut pyxis ex buxo pro capsula cujuscunque materiae.

Onomatopoeia est fictio nominis, ut sibilus serpentis, rugitus leonis. *Metalepsis* deducit ex uno in aliud, ut speluncis abdidit atris, id est profundis.

Inter tropos qui sensum integrum exigunt nobilissimus est Allegoria significans aliud verbis, aliud sensu; & subinde contrarium. Secundum partem priorem est Metaphora continuata, secundum posteriorem est Ironia: hinc si dicas incendium belli necdum est restitutum, Allegoriam reddis. Ut autem Allegoria in vitium non declinet, debet eadem similitudine finire. quae cepit, quale vitium esset dicere: incendium belli necdum est sepultum. Deinde si allegoria sit obscurior transit in aenigma Oratori vitandum. Frequens est in allegoriis Cicero

ro, hinc illa in Pisonem: neque tam fui timidus, ut qui in maximis turbinibus ac fluctibus rei publicæ navem gubernassem, salvamque in portu collocassem, frontis tuæ nubeculam, aut collegæ tuæ contaminatum spiritum pertimescerem. Et in Vatinius: omnia mea tela sic in te conijciam, ut nemo per tuum latus saucietur, in tuis pulmonibus & visceribus hærebunt.

Ad ironiam alteram allegoriæ partem spectat illud Ciceronis pro Milone: Publii Clodii mortem æquo animo nemo ferre potest, luget lenatus, mœret equester ordo, tota civitas confecta senio est: agri denique ipsi tam beneficium, tam singularem, tam mansuetum civem desiderant. Cognoscitur autem ironica locutio ex circumstantiis rei & personarum.

Periphrasis pluribus verbis dicitur, quod paucis afferri posset. Virgilius: cum primum crastina cælo puniceis in vecta rotis aurora rubebat, id est, cras summo mane. *Hyperbole* valde auget vel minuit, cum suo tamen decore; ut fulmine velocior: vix ossibus hæret.

Hyperbaton est transgressio sive transpositio verborum. Cicero; animadverti iudices omnem accusationem in duas divisam esse partes.

REGULA XII.

De Figuris.

Figura definitur à Quintiliano lib. 9. cap. 1. Confirmatio quædam orationis remota à communi & primum se offerente ratione. Quibus verbis indicat, figuram esse modum quendam loquendi singularem minimè vulgarem; non modicè enim figura ornat, delectat, movet: differt à tropis quia verbis propriis fieri potest, quod non est troporum. Duplex est figura altera verborum, altera sententiarum: prior consistit in certis verbis quibus mutatis mutatur & figura; posterior consistit in sensu integro, quo manente manet & figura, etsi verba mutantur.

Figura verborum. Tribus fit modis; primò *Adjectione*, additur namque aliquid: secundò *Detractione* quia aliquid demitur: tertio quadam *Similitudine*. *Paritate*, *Oppositione* vocum. Inter figuras adjectionis prima est.

Repetitio. Quando ab eodem verbo plures sensus consequenter inchoantur. Cicero in Catilinam. nihilne te nocturnum

num præsidium Palatii, nihil urbis vigiliæ. nihil timor populi, nihil horum ora vultusque moverunt?

Conversio. Repetit in fine. Cicero in Vatinius: Ego legem de ambitu tulerim, ex senatus consulto tulerim, salvis auspiciis tulerim; tu eam esse legem non putes?

Complexio. Repetit in principio & fine. Cicero pro Milone: Quæstiones urgent Milonem de servis: quis eos postulavit? Appius; quis produxit? Appius. Item. qui sunt, qui fœdera sæpe ruperunt? Carthaginienses; qui sunt, qui crudele bellum in Italia gesserunt? Carthaginienses.

Conduplicatio. Geminat verba diversis modis, vel initio. Cicero in Catilinam: vivis, & vivis non ad deponendam sed confirmandam audaciam. vel initio simul & fine. Cicero pro Marco: vidimus tuam victoriam præliorum terminatam exitu, gladium vagina vacuum in urbe non vidimus. Potest quoque geminari verbum in principio & medio, item in medio & fine.

Transductio. repetit verbum, sed cum distinctione, ut: avium dulcedo, ducit in avium. vel cum aliqua mutatione, ut: jucunda est vita, vitæ finem præfigere Deum &c.

Synonymia. congregat verba idem significantia. Cicero in Pisonem: ego te non furiosum, non mente captum, non tragico illo Oreste aut Athamante dementiorem putem?

Gradatio. gradatim ascendit, ascendendo repetere solet priora, etsi non semper. Cicero pro Roscio: in urbe luxuria creatur; ex luxuria existat avaritia necesse est; ex avaritia erumpet audacia; inde omnia scelera gignuntur.

Figura per Detractionem.

Synecdoche est, quando aliquid subicitur, quod tamen facile intelligitur, ut: irruit victor in castra; & ecce trepidare miles, projicere arma, captare fugam &c. subintelligitur cœpit.

Dissolutio demptis conjunctionibus plura eloquitur. Cicero: hæc studia adolescentiam alunt, senectutem oblectant, pernoctant nobiscum &c.

Adjunctio plures sensus verbo uno complectitur. Cicero: nec talis es, ut te aut pudor à turpitudine, aut metus à periculo, aut ratio à furore revocaverit.

Ad tertium Genas spectat

Annominatio, cum verba paulum immutata ponuntur,

ut Cicero in Cat. 1. Qui de urbis huius, atque a deo orbis exitio cogitant; & Philip. 3. ex oratore arator factus est.

Similiter desinens, est similis finis plurimum sensuum per verba, nomina, adverbia. Quint. Ejusdem non est & facere fortiter & vivere turpiter.

Compar, constat pari fere numero syllabarum Cicero pro Leg. Man. Tantum bellum Cneius Pompejus extrema hyeme apparavit, ineunte vere suscepit, media æstate confect.

Contrapositum live *Antithesis* verba verbis opponit. Cicero in Cat. 2. Ex hac parte pudor, illic petulantia: hinc fides, illinc fraudatio: hinc pietas, illinc scelus: hinc honestas, illinc turpitudine; postremo copia cum egestate, mens sana cum amentia, bona denique spes cum omnium rerum desperatione confligit.

Commuratio in iisdem verbis contrarium infert, ut: Non vivo, ut edam, sed edo, ut vivam.

Correctio verbum positum corrigit, ut rapinis avaritiam explere moliebaris, si hoc sit explere, quod statim effundas.

Dubitatio quærit, quo nomine quid compellandum? Cicero pro Sextio: Quo te nomine appellemus improbum? In ista postulatione & proscriptione bonorum improbissimus reperiebare, num malitiosum? negas fraudulentum, jam id quidem arrogas tibi, & præclarum putas &c.

Figura sententiarum.

Majores excellentiæ & roboris sunt figuræ sententiarum, valentque illæ plurimum ad animi motus potenter concitandos.

Quas inter prima est.

Protopopæia, personarum ficta inductio, quando nimirum inducimus credibiliter loquentes vivos, mortuos, animata, inanimata, urbes, populos, superos, inferos. Hic sistuntur damnati deplorantes infelicem æternitatem suam, ad terrorem impii: hic manes defuncti parentis, ad corrigendos degeneres filios: hic moribundi, ad detestandam mundi vanitatem: hic elementa contra ingratos mortales, hic urbes & regiones lugentes mortem Regis sui. Servit hæc Figura tum alibi, tum in peroratione ad concitandos animorum motus. Exemplum dat Cicero in Anton. Quod si nunc ille Brutus
revi-

reviviscat. & hic ante pedes nostros adsit, nonne hac uteretur oratione? Ego Reges eieci, vos Tyrannos introducitis: ego libertatem, quæ non erat, peperit: vos partam servare non vultis. Potest hæc figura aliquando occupare totum corpus orationis.

Hypotyposis, quam Cicero descriptionem vocat, & proposita quædam forma rerum sic expressa verbis, ut potius videri & geri quam audiri videatur. Est figura perquam grata, sed artis non modicæ, res nimirum abientes ad vivum repræsentare: hic ergo præsens ex hæc gaudia cælitum & pœnas damnatorum: hic aperiens mentem, cor, conscientiam, morientis peccatoris repræsentato laniam, æstum desperationem: hic intersum conflictibus bellicis, victoriis & triumphis; hic repræsentato calamitates amicorum abientium &c. Cicero Philip. 2. ponite igitur ante oculos miseram illam quidem & flebilem speciem, sed ad incitandos animos vestros necessariam, nocturnum impetum in urbem præclarissimam, irruptionem in Trebonii domum, cum miser ille prius latronum gladios videret, quàm, quæ res esset, audisset: furentem introitum Dolabellæ, vocem impuram atque illud infame, vincula, verbera, equuleum, carnificem &c.

Neque solum, quæ facta sunt aut fiunt, sed etiam quæ futura sunt vel fuerint, dicendo exprimimus. Cicero 4. in Catil. videor mihi hanc Urbem lucem Orbis terrarum atque arcem omnium gentium subito uno incendio concidentem: cerno animo sepultam patriam, miseros atque insepultos acervos civium &c.

Ætoperia est descriptio morum, & affinis priori. Cicero pro Sextio: quorum si nondum scelera vulneraq; inusta reipublica vultis recordari: vultum atque incessum animis intueamini alter unguentis affluens, calamistratâ comâ, alter, O Dii boni, quam teter incedebat, quam temulentus, vestitus asper capillo ita horrido, ut capua seplasmia sublaturus videretur.

Sustentatio est, quâ diu suspenduntur Auditorum animi, & postea subjungitur aliquid inexpectatum, siue majus siue minus: valet plurimum ad exaggerandum siue bonum siue malum, magnumque addit ornamentum Narrationi. Cicero Philip. 2. Quid putem, contemptumne me

Non video, nec in vita, nec in rebus gestis, quid despiciere possit Antonius, an in senatu facillimè detrahi posse credi, qui ordo clarissimis civibus bene gestæ reipublicæ testimonium multis mihi conservatæ dedit: An decertare mecum voluit contentione dicendi, hoc quidem beneficium est: quid enim plenius quid uberius, quam mihi & pro me & contra Antonium dicere? illud perfectum est, non existimavit sui similibus probari posse, se esse hostem patriæ, nisi mihi esset inimicus.

Apostrophe est sermo avertus à Judic vel Auditore, & conversus ad aliud: ideoque Orator perorans de luxu vel epulis, convertere sermonem poterit ad epulonem Evangelicum dicens: qui tibi nunc animus dives epulo inter incendia inferni &c. Tu vero pauper Lazare, quasi fulges in cælo purpurâ, quam basilicè epularis in mensa divum? Cicero pro Balbo: vos denique mutæ regiones imploro, vos sola terrarum ultimarum, vos maria, portus, insulæ &c.

Ironia fictio est contraria verbis indicans per sensus continuatos, ideoque differt ab Ironia tropo: exemplum illustret Cicero in Pisonem, significantem se non curare triumphum: non est integrum Cnejo Pompejo consilio jam uti tuo, ter jam homo stultus triumphavit: Crasse pudet metui, quid est quod formiduloso bello coronam illam lauream tibi tantopere de cerni volueris a senatu? P. Servili. Q. Metelle, C. Curio. P. Africane cur non audistis tam doctum hominem, priusquam in istum errorem induceremini? O stultos Camillos, Curios, Fabrilios &c.

Prætermisio est, quando dicimus nolle nos mentionem facere hujus vel illius rei, quam tamen producimus. Cicero de Prov. nc. conf. nil de urbana ejus, quam ille præsens in oculis vestris mentionisque vestris dehxit, audacia loquor: nihil de superbia: nihil de contumacia disputo: Lateant libidines ejus illæ tenebricosæ, quas fronte & supercilio, non pudore & temperantia contegebat.

Interrogatio figura est, quando interrogamus non ideo, ut cognoscamus aliquid; sed propter alios diversos fines, nimirum instandi gratia, vel indignationis, commiserationis, invidiæ causa. est inter figuras sententiarum frequentissima, cujus centena exempla passim obvia in Cicerone reperies, hinc

hinc illa in Catil. Quousque tandem abutere patientiâ nostrâ, quam diu nos furor tuus eludet?

Antroccupatio, quando id, quod opponi & objici potest, præoccupamus, adducimus, refellimus. Cicero in Verr. Quid agam iudices ad omnes enim meos impetus quasi murus quidam boni Imperatoris opponitur: novi locum, video, ubi se putaturus sit Hortensius. Belli pericula, Imperatorum penuriam commemorabit.

Dubitat o, quando Orator veluti dubius interrogat se ipsum, quid dicere, ubi incipere, aut desinire debeat. Cicero P. Rosc. quid demum querar, aut unde potissimum exordiar, aut quid aut à quibus auxilium petam? Deorum immortalium, populine Romani vestramne fidem implorem? Quod si Orator interrogat seipsum, & respondet sibi, subjectio vocatur.

Synonymia est, dum sensus idem significantes conjunguntur. Cicero pro Milone: an ergo vos soli ignoratis, vos hospites in hac urbe verlamini, vestrae peregrinantur aures, neque in hoc pervagato Civitatis sermone versantur.

Congeries est collectio rerum præcipiti copiâ, veluti torrente abripiens Auditorem. Cicero pro Cœl. Quis tetrior hostis civitati? Quis in voluptatibus inquinatior? Quis in rapacitate avarior? Quis in largitione effusior.

Concessio, cum aliquid etiam in quum concedimus causæ fiducia. Cicero: Habes igitur Tubero quod est accusatori maximè optandum, confitentem reum; sed tamen ita confitentem, se in ea parte fuisse, quate Tubero, qua virum omni laude dignum patrem tuum.

Epiphonema est ingeniosa acclamatio rei narratæ & probatæ. Cicero; O Dii immortales, non intelligunt homines, quam magnum vectigal sit Parsimonia.

Exclamatio indicat indignationem, dolorem vel magnitudinem facti, rei alicujus compellatione. Cicero pro Sylla: O infelicem diem, o volucrem fortunam, o cœcam cupiditatem! Quam citò illa omnia ex lætitiâ & voluptate ad luctum & lachrymas reciderunt.

Communicatio, cum adversarium & iudices consulimus. Cicero: Nunc ego vos consulo iudices, quid mihi faciendum putetis, id enim consilii profectò taciti dabitur, quod ego met mihi capiendum intelligo.

Correctio corrigit sensum sensu. Cicero: Quæ verò convivium honesta credo in ejusmodi domo, si domus habenda est potius, quam officina nequitiae, & diversorium flagitiorum omnium.

Licentia est, cum liberius loquimur, ubi timendum videretur. Cicero pro Sylla. Maximâ voce, ut omnes exaudire possint. dico, semperque dicam: adestote animis, qui adestis corporibus, erigite mentes, auresque vestras, & me de invidiosis rebus, ut ille putat, dicentem attendite.

Deprecatio observatio implorat alicuius opem. Cicero pro Milone: Quid restat, nisi ut orem obtestarque vos, ut eam misericordiam tribuatis fortissimo viro, quam ipse non implorat, ego repugnante hoc & imploro & exposco, nolite, si in nostro omnium fletu nullam lachrymam aspexistis Milonis. hoc minus ei parcere.

Habes hic Lector benevole figuras Sententiarum, grande lumen Orationum: utque etiam videas, posse aliquando figuram aliquam occupare integrum Orationum corpus, dabo praxin in compendio.

PROSOPOPÆIA.

Thema. Ergo erravimus à via veritatis. Sapiencia s.

Exordium: Silete tubæ Evangelicæ, quiescite minantia fulmina, desinite prælucere exempla. Illudit conatibus vestris rebellis, pertinax induratus peccator; sed quid tamen animos & præsidia abjicimus, quamdiu vita spirante sperare licet: si dies lucida noctuas non adjuvet, nox nocti poterit indicare scientiam: si vita, si cælum, si superi errantem non revocent, mors, infernus, damnati saniora persuadeant.

Propositio. Age rebellis peccator insonat auribus vox rediviva, de inferno tibi amico: audi illam, priusquam in orbem præcipites gradum.

Confirmatio: Ergo erravimus (inquit miserabilis anima) erravimus à via veritatis, erravimus à fine creationis nostræ, à Deo unico, & summo bono, à cælesti beatitudine, ab omni felicitate: ô immanis jactura! Luxerunt sidera aluit terra, foverunt elementa, præluxerunt exempla, monuerunt præsides, suavit ratio, urfit Deus: Ah erravimus à via veritatis! vale patria cælestis, valete superi,

superi, & inter vos mei quondam amici, æternum valete. Ergo erravimus à via veritatis; & quo tandem error iste nos deduxit? quis me locus, quæ societas, quod supplicium invenit? O mites Vitoldi, Busrides, Thermedontes! O mites rotæ, cruce, ignesque & quidquid uspiam crudelitatis barbata tellus protrudit! Hic ipsis tigridibus, uris, draconibus ferociore dæmones, hic desperantium animarum ululatus, hic noctis tremendæ horror, hic ignis inhumani furor bacchantur & exanimant omnia. Sed quid ista memoro? Æternitas! ô nomen triste, dirum, fatale! Æternitas in omnes annorum milliones semper recens & invariata! Æternitas! nulla unquam sæculorum myriade vel atomum unum diminuenda! Quis concipiat, quis explicet quis ferat immanem calamitatis horridæ immensitatem? plorate tygrides, disfilite rupes, confundam ni elementa, natura omnis examinare; ergo erravimus à via veritatis; & quæ causa huius erroris, quod illicium, quæ spes, quod bonum in isthæc devia induxit? Ah pudet meminisse! momentanea & belluina voluptas, lutea aurimassa, fumus inanis bonorum hanc exitialem tragædiam adornavit. O fallax, ô infidium, ô pestilens mundi bonum! O exitialis caro nostra! appetitus viperinus, natura barbara! utinam odio vos persecuta fuisset! utinam cum Antonius in solitudines, cum Laurentius in ignes, cum Ignatius in fauces leonum me coniecisset; utinam daretur adhuc usque in finem mundi omnia tormentorum genera, quæ ulla tyrannis parturire posset in unum collecta experiri: modo spes ulla affulgeret post millenos annorum milliones recuperandæ libertatis. Sed inanibus votis ore cum ferio, & irritis suspiriis pulso cælum vectibus perennibus mihi obsecratum. O luctus ô dolor, ô furor, ô rabies! ardens, ardendum est, ardendum est, maledicta hora, quæ in lucem dedit; maledicta elementa, quæ foverunt; maledicta mors, quæ in cunis non interensit: ardendum est, ardendum est æternum! perge furor, infesta, lacerare, discerpe te ipsam, ô anima si potes; desperata res est: perge tortor dæmon, perge ultor ignis & reliqua tormentorum barbaris ferocire, exanimare, pessumdare: desperata res est: perii pereco, inque abyssum infimam omnium cruciatuum impotens, amens, rapida, nunquam respiratura subsidio.

Conclusio. Hæc sunt voces eorum, ô indurate peccator, ad quorum conlortia magnis passibus videris properare; & quis tibi inter hæc animus? profecto, nisi in lignum aut lapidem omni humano sensu projecto degeneraris: revocabis, ab interitu pedem, & viam salutis quantocius inibis.

REGULA XIV.

De duplici genere dicendi.

PRæter superius dicta requiritur etiam ad elocutionem debitam diversum dicendi genus: etenim non in omni orationis parte eodem stylo est utendum; sed adhibenda varietas, secundum circumstantias rerum, materialium, affectuum; est autem triplex genus dicendi. 1. numerosum, grave, magnificum. 2. subtile, tenue, acutum. 3. est temperatum & medium inter utrumque. Primum per frequentes periodos splendide dominatur. Secundum per incisa probatur, stringit, urget acriter. Tertium media via placide illabitur animis. De his sequentes resolvendæ quæstiones.

Quæstio prima. Quid est periodus, & genus dicendi periodicum, amplum, numerosum? *R.* Periodus est sensus ab initio usque in finem ita rotundè fluens, ut habeat significationem & numerum completum; genus verò dicendi periodicum est, quod per frequentes periodos gravius incedit: conficitur periodus ex membris & incisis.

Membrum est sensus aliquanto numerosior, sed non habens completam significationem; ideoque expectans alteram sui partem. Ut: cum omnes litterarum studiosi singulari quadam laude digni videantur, (Membrum est) tum vel maxime existimo sedulos eloquentiæ sectatores claris esse præconiis decorandos. Periodus est completæ significationis.

Incisum est sensus completus quidem; sed non numerosus: ut vacandum est studiis, studendum est virtuti (duo sunt incisa) abiit, excessit, erupit, evasit; sunt quatuor incisa.

Quæstio secunda. Qualis & quanta debet esse Periodus? *R.* 1. periodus debet esse gravis, illustris, magnifica: inutilia

ver-

verba ad complendum numerum rejicit: in fine firmiter cadit; ideoque penultima est communiter longa, & præferuntur aliis pedibus spondeus, dispondeus, dichoreus, pœon tertius &c. amat finiri verbo aliquo, absque tamen affectatâ transpositione. Respondeo secundo, quanta debeat esse periodus determinari strictè non potest. Cyprianus Soarius in sua Rhetorica ait, temperatam esse periodum, quæ est instar quatuor versuum hexametrorum, sit tamen & brevior & longior, si materia & sensus ita exigat; trimembris ordinariæ præ aliis placet: subjungo diversas periodos, ex Ciccone, ut praxis & usus optimus in hac arte magister te perficiat.

Periodus per incisa sine membris. Cic. pro Mar. Tantam enim mansuetudinem, tam inusitatam inauditamque clementiam, tantum in summa potestate rerum omnium modum, tandemque incredibilem sapientiam tacitus præterire nullo modo possum.

Periodus bimembris. Cic. post red. in senatum.

Si patres conscripti, pro vestris immortalibus in me fratremque meum liberosque nostros meritis parum vobis cumulatè gratias egero: quæso obtestorque ne meæ naturæ potiùs quam magnitudini vestrorum beneficiorum id tribuendum putetis.

Periodus Trimembris. Cicero pro Quinctio.

Etenim si veritate amicitia, si fide societas, pietate propinquitas colitur, necesse est, iste qui amicum, locium, affinem famâ & fortunâ spoliare conatus est, vanum se & perfidiolum & impium fateatur.

Periodus Quadrimembris. Cicero pro Cæcina.

Si quantum in agris locisque desertis audacia poterit, tantum in foro atque judiciis impudentia valeret; non minùs in causa cederet A. Cæcina Sexti Ebutii impudentiæ, quam tum in vi facienda cessit audaciæ.

Hæ sunt species periodorum magis ordinariæ; dantur tamen & longiores, ut videre est in hac Cicconis post reditum in senatum: Quid si parentes charissimos habere debemus

mus, quod ab his nobis vita, patrimonium, libertas, civitas ; tradita est ; si Deos immortales, quorum beneficio hæc tenuimus, & cæteris aucti sumus, si populum Romanum, cujus honoribus in amplissimo consilio, & in altissimo gradu dignitatis, atque in hac omnium terrarum arce collocati sumus ; si hunc ipsum ordinem, à quo sæpè magnificentissimis decretis sumus honestati : immensum quiddam ac infinitum est, quid vobis debeamus, qui vestro singulari studio atque consensu parentum beneficia, deorum immortalium munera, populi Romani primos honores, vestra de me multa judicia, nobis omnia uno tempore reddidistis.

Quæstio tertia. Unde discemus periodos debitas formare ?
Regula 1. lege Cic. istis locis, ubi vides illum numerosè scribere, lege sæpius attentè, morosè, lege, imitare, & ad prototypon te frequenter exerce, & assuescet hac ratione mens, phantasia, manus ; quod principium etiam serviet stylo subtili & temperato, de quibus infra.

Respondeo secundò. Servient periodis formandis hi præ aliis loci Rhetorici : partium distributio, definitiones conglobatæ & adjuncta, ut in hoc sensu : semper virtuti stude.

Partium distributio: Seu primus juventæ vigor mente præfervidam in ausis nobiliores attollat, seu languida senectus animos viresque deprimat, sive benignior fortuna faciat omnia ad votum fluere, sive noverca fors prosperum felicitatis cursum remoretur ; eadem mente, viribus, fervore virtutis laudatissimæ studium aggredere.

Definitiones: Semper virtutem cole, illam rectam animi affectionem, nobilissimum mentis decus, delicias magni Dei, felicitatis omnis temporalis & æternæ perennem fontem.

Adjuncta. quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando ; accipe omnia, in una periodo: Creatus ad imaginem Dei mortalis homo decerptam de divinis perfectionibus virtutem omni loco ac tempore a deo indefessè per gratiam Dei cole, ut ad ipsum propius accedas, eique æternum in cælesti felicitate jungaris.

Respondeo tertio. Si materia in formandis periodis te destituat, adhibe aliquam particulam copulantem, quæ alium
post

post se sensum necessariò trahat, qualis est: tam, talis, tantus, etsi, si, & similes; ut: virtutis laudatissimæ studium tam ferventer. O adolescens aggredere, ut ab eo nec tædium, nec molestia, nec otium, aut negotium, nec alia quævis remora retardere possint.

Quæstio quarta. Quid de genere subtili & temperato observandum?

Responsio prima. Genus subtile gaudet frequentibus incis, & sæpius figura interrogatione pungit, instat, stringit. Cicero pro domo suâ: Hunc tu etiam, pernitiola pestis, exulem appellare aulus es? quid est enim exul? ipsum per se nomen calamitatis, non turpitudinis; quando igitur est turpe? revera, quando est pœna peccati; utrum igitur peccato meo exulis nomen subeo, an re judicata? peccato? jam neque tu id dicere audes, quem isti satellites tui felicem Catilinam nominat.

Responsio secunda. Genus temperatum incedit passu, ut ita loquar, civili, non graditur pompa nobili, nec dominatur sophistica subtilitate; sed medium tenet. Cic. pro domo: Qui Cives Romani in colonias latinas proficiscebantur, fieri non poterant latini, qui non erant auctores facti, nomenque dederunt. qui erant rerum capitalium damnati, non prius hanc civitatem amittebant, quam erant in eandem recepti; id autem ut esset faciendum, non a deptione Civitatis, sed tecti & aquæ & ignis interdictione faciebant.

Quæstio quinta. Quando utendum est hoc vel illo genere dicendi? R. In exordiis & amplificationibus, uti & passim in orationibus exornativis, usus est generis numerosi seu periodici: in probationibus, reprehensionibus, confutationibus prævalet genus subtile: in aliis materiis genus temperatum; sed sæpè hæc genera permiscantur, estque acrius judicio non parum hic tribuendum, maximè si illud lectione & imitatione authorum perficiatur. Dum dubitas, quo stylo hic & nunc utendum sit, utere periodico tanquam nobiliore.

REGULA XV.

*De ipsa praxi compositionis, deque junctura, colloca-
tione, imitatione.*

TAndem de œconomia oratoria provisum est nobis, can-
di

didate eloquentiæ, præcepta inventionis, dispositionis, elocutionis eoulque deducta sunt, ut ipsa elocutio practica seu compositio cum sua pronuntiatione operam idoneam expectet, quam priusquam aggrediamur, quædam instructiones perutiles in hunc quoque finem suggeremus. 1. Dum partem aliquam orationis componendam aggrederis, prius illam totam ab initio usque in finem mente tecum volve, uno quasi filo; ut videas quomodo omnia se mutuò consequantur ad destinatum scopum: imò expediet substantiam ipsam obiter in chartam conijcere, maxime si interruptionem prævideas, ne inter componendum aberres à linea, quo nihil est absurdius in oratore.

Secundò. Compose non subito, sed tardè & morosè expendens, quam virtutem præfens sensus, quod verbum proprium, quem scopum aut figuram, quas extraordinarias elegantiae particulas, quem effectum, quale genus dicendi exigat: neque statim acquiesce, dum quid idoneum occurrit; sed iterum iterumque volve, & examina singula, donec nihil melius se offerat: atque hic modus se exercendi est incipientibus necessarius, præstatque in una periodo elaboranda unum alterumve quadrantem horæ insumere, si tempus patiatur, quam interea plures alias subito fundere.

Tertiò. Attende ad juncturam, ne asperè vocabula concurrant, ut duo fl. ars studiorum, duo xxarx xerxis, aut plura similiter desinentia, ut arida terra aqua rigetur: deinde sis memor bonæ collocationis. 1. Præpone, quod minus significat, ut fur est & sacrilegus. 2. Servetur ordo naturæ, ideoque de juventute ad senectam, de ortu in occasum tendes. 3. Verba transponantur secundum gratiorem sonum, & sensus bene claudantur ordinariè verbo aliquo firmiter cadente, ut supra monui de periodo, sed varietas delectat. 4. Sedulo curetur imitatio Authoris, & præcipuè Marci Tullii, sumesque illius orationes nobiliores pro Marco Marcello, in Pisonem, pro lege Manilia, pro Archia, pro Dejotaro, ad Quirites, ad Senatum post reditum, Catilinaras omnes. Duplex est autem praxis imitandi. 1. Si immediatè ante compositionem legas aliquid ex oratione aliqua, quæ tuæ est similior; influet enim hæc prævia lectio in partum tuum feliciter. 2. Si per otium exerceas te imitatione operosiore & hoc modo.

mōdo. 1. percurres lectionem destinatam, ut videas, quid contineat. 2. Explicabis illam tibi quodam modo, ut intelligas. 3. Expendes stylum periodicum subtilem, numeratum. 4. Inspicies ornamenta verborum propriorum, troporum, figurarum, affectuum, conceptuum, & si quid in illis rarum deprehendas, annotabis in usus secuturos. 5. Sumes materiam similem illi quam legisti, & exercebis te componendo ad imitationem. 6. Quando post interruptionem redis ad compositionem relege priorem partem, tum ut videas an forte emendandum quid occurrat, tum ut melius cum sequenti connectas; postquam vero totam orationem componendo absolvisti. relege de novo, tandemque nitidè describe.

REGULA XVI.

De Memoria & Pronuntiatione.

ULtimum omnino, quod oratori restat, est, ut orationem sufficienter elaboratam memoriæ mandet, debitèque proferat ad audientes, quem in finem servient sequentes instructiones.

1. Memoriam juvabis firmamque reddes excolendo, si nimirum sæpius quædam ediscendo memoriæ committas, de in expedit ex eadem charta, qua semel cæpisti, discere orationem totam, notis tamen, si videatur, ad marginem adscriptis. Juvabit etiam, aliquos vespertiante somnum discere & manè repetere. Reliqua quæ de artificio memoriæ afferuntur, nullius sunt momenti.

2. Pronuntiatio magnam exigit curam, & dicitur Demosthenes eam tanti fecisse, ut illi primas, secundas & tertias tribuerit; mediocris etiam Orator hujus præsidio summos non raro superavit. Requiritur autem moderatio vocis & corporis, ut per aures & oculos influat in animum oratio. Variæ suggeri possunt instructiones pro debita pronuntiatione, quæ tamen singulas in particulari proponere nimis fœdum foret; generales habe sequentes. 1. Considera quomodo res quælibet dici exigat, & quomodo vir prudens naturaliter similia proferre soleat; atque itate exerce secundum intensionem & remissionem, quam exigit res, loquens, Auditor. Secundò attende ad oratores in declamando bo-

do bonos & imitare. Tertiò si habere possis virum prudentem & expertum, qui dictioni tuæ intersit & aberrantem moneat, plurimum id proderit. Quartò vide, ut rem, quam aliis persuadere volueris, tibi ipsi prius habeas persuasam, atq; ita naturaliter tibi multa fluent bene. Quintò, dicitò tardè, nisi affectus aliquis fervorem urgeat, quo tamen casu omnia debent posse intelligi. Sextò vox varietur secundum varietates rerum & affectuum; non enim meretur nomen O-ratoris, qui uno eodemque tono declamat omnia. Septimò, corpus sit graviter erectum, graviterque de latere in latus vertatur; nisi affectus aliquis aliud exigat: sinistra manus non agat sola, nisi dextra præcesserit, idque certis tantum casibus, ut in divisione: nec hoc nec aliud &c. Utraque adhiberi potest, ubi pluralitas indicatur; non attollatur manus monstro-se super caput, neque remotè nimis extra latera projiciatur. Exordium cum propositione efferetur ordinariè gravi tono, confirmatio etiam, quamdiu docet & probat, moderatè procedat: ubi verò affectus concitandi sunt, ibi vel maximè vocis, vultus, gestuum varietas curanda est, ut dicatur præfer-vidè in iracundia, remissè in commiseratione, generosè in consultatione, veracundè in deprecatione, animosè in exhortatione, feliciter in luctu, gloriosè in triumpho, alperè in reprehensione, graviter in dehortatione.

F I N I S.

Bayerische
Staatsbibliothek
München

Ars Rhetorica variis regulis illustrata juxta mentem M. T. Ciceronis ...

Colonia Agrippina 1725

L.eleg.m. 784 m#Beibd.3

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10577046-5

VD18 14386747-003